

Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 2003 en 2004

Ruud van der Meijden & Wout (W.J.) Holverda (Nationaal Herbarium Nederland/
Universiteit Leiden Branch, Postbus 9514, 2300 RA Leiden; e-mail: mejiden@
nhn.leidenuniv.nl, holverda@nhn.leidenuniv.nl)

Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 2003 en 2004

Vanuit Europees gezichtspunt was de ontdekking van twee nieuwe vindplaatsen van *Apium repens* en drie van *Liparis loeselii* belangrijk nieuws. De ontdekking van *Gagea minima* was verbazend. Na meer dan een eeuw kon de melding van *Peucedanum officinale* bevestigd worden door zijn herontdekking. Nieuw is de vestiging van de Wilde kool (*Brassica oleracea* subsp. *oleracea*), en de mogelijke vestiging van *Verbascum virgatum*. Zowel *Bromus lepidus* als *Festuca heterophylla* worden nu tot de standaardlijstsoorten gerekend. Van *Utricularia intermedia* en *Spiranthes spiralis* werd een nieuwe vestiging vastgesteld. Een flink aantal soorten breidde zijn areaal verder uit: *Bidens radiata* (Riviertandzaad), *Bromopsis erecta* (Bergdravik), *Callitriche truncata* (Doorschijnend sterrenkroos), *Caltha palustris* subsp. *araneosa* (Spindotter), *Carex muricata* (Dichte bermzegge), *Carex punctata* (Stippelzegge), *Carex strigosa* (Slanke zegge), *Goodyera repens* (Dennenorchis), *Helianthemum nummularium* (Zonneroosje), *Lathyrus nissolia* (Graslathyrus), *Oenanthe crocata* (Dodemansvingers), *Oenanthe silaifolia* (Weidekervel-torkruid), *Ophrys apifera* (Bijenorchis), *Polygonum oxyspermum* (Strandvarkensgras), *Silene baccifera* (Besanjelier), *Stellaria nemorum* (Bosmuur) en *Vulpia membranacea* (Zandlangbaardgras). In lijn met de voorgaande ontwikkelingen profiteerde een aantal soorten van een meer dynamisch natuurbeheer: *Huperzia selago* (Dennenwolfsklauw), *Lycopodiella inundata* (Moeraswolfsklauw), *Lycopodium clavatum* (Grote wolfsklauw), *Pilularia globulifera* (Pilvaren), *Equisetum hyemale* (Schaafstro), *Equisetum telmateia* (Reuzenpaardenstaart), *Parnassia palustris* (Parnassia), *Epipactis palustris* (Moeraswespenorchis), *Anacamptis morio* (Harlekijn), *Anagallis tenella* (Teer guichelheil), *Apium inundatum* (Ondergedoken moerasscherm), *Hypericum canadense* (Canadees hertshooi), *Juncus tenageia* (Wijdbloeiende rus), *Ludwigia palustris* (Waterlepelkje), *Mentha pulegium* (Polei), *Pinguicula vulgaris* (Vetblad) en *Viola persicifolia* (Melkviooltje).

New records of rare plants in 2003 and 2004

From a European point of view, the discovery of two new localities of *Apium repens* and of three new localities of *Liparis loeselii* in the Netherlands is important news. The discovery of a large population of *Gagea minima* has been a big surprise. It took more than a century before the old record of *Peucedanum officinale* could be confirmed by the rediscovery of this species. New is the establishment of the wild *Brassica oleracea* subsp. *oleracea*, and possibly *Verbascum virgatum*. Both *Bromus lepidus* and *Festuca heterophylla* are now considered to be native plants. Both *Utricularia intermedia* and *Spiranthes spiralis* extended their area to a new locality, the first new ones since ages. Quite a few species extended their area considerably: *Bidens radiata*, *Bromopsis erecta*, *Callitriche truncata*, *Caltha palustris* subsp. *araneosa*, *Carex muricata*, *Carex punctata*, *Carex strigosa*, *Goodyera repens*, *Helianthemum nummularium*, *Lathyrus nissolia*, *Oenanthe crocata*, *Oenanthe silaifolia*, *Ophrys apifera*, *Polygonum oxyspermum*, *Silene baccifera*, *Stellaria nemorum* and *Vulpia membranacea*. In conformity with the trends of the last decades, a number of species took advantage of a more dynamic nature management: *Huperzia selago*, *Lycopodiella inundata*, *Lycopodium clavatum*, *Pilularia globulifera*, *Equisetum hyemale*, *Equisetum telmateia*, *Parnassia palustris*, *Epipactis palustris*, *Anacamptis morio*, *Anagallis tenella*, *Apium inundatum*, *Hypericum canadense*, *Juncus tenageia*, *Ludwigia palustris*, *Mentha pulegium*, *Pinguicula vulgaris* and *Viola persicifolia*.

Evenals de vorige Lijst¹ herbergt deze lijst een groot aantal interessante en bijzondere waarnemingen, geselecteerd uit herbariummateriaal, Rode-Lijstformulieren en meldingskaartjes. Het is spijtig om te moeten constateren dat van te veel potentieel bijzondere vondsten geen bewijsmateriaal is meegestuurd, zodat een flink aantal van zulke meldingen tot nader orde buiten beschouwing moeten blijven, en ook niet in de databank kunnen worden opgenomen. Ook al zijn populaties op nieuwe vindplaatsen vaak te klein om een hele plant te verzamelen, bijna altijd kan er wel een stukje worden verzameld waaraan de identiteit valt vast te stellen. En in een aantal gevallen is een foto ook voldoende.

Internationaal gezien zijn de twee nieuwe vindplaatsen van *Apium repens* (Kruipend moersschem) en de drie van *Liparis loeselii* (Groenkolorchis) het meest in het oog springend. Van twee opgaven van de derde Europees belangrijke soort, *Luronium natans* (Drijvende waterweegbree) ontbrak het bewijsmateriaal, wat jammer is omdat het voor beheerders en overheden van groot belang is om te weten waar de vindplaatsen van de Europees beschermde soorten precies liggen.

Verbazend is de ontdekking van *Gagea minima* (Spitse geelster) die nooit eerder in Nederland was gezien. Het heeft mogelijk meer dan een eeuw geduurd voor definitief kon worden bevestigd dat *Peucedanum officinale* (Varkensvenkel) in Nederland voorkomt. Nieuw is ook de vestiging van *Brassica oleracea* subsp. *oleracea* (Wilde kool), waarvan reeds eerder sprake was. Nadere waarnemingen blijven noodzakelijk over de mogelijke status als inheemse soort van *Verbascum virgatum* (Beklierd mottenkruid). Het opduiken van *Bromus lepidus* (Sierlijke dravik) op twee kleine kapvlaktes in Zuid-Limburg maakt het waarschijnlijk dat deze soort hier als inheems kan worden beschouwd. Datzelfde geldt ook voor *Festuca heterophylla* (Draadzwenkgras), die in hetzelfde gebied werd waargenomen.

Van vele zeer zeldzame soorten worden decennia lang geen nieuwe vestigingen gemeld. Het is dan ook verheugend, dat van zowel *Utricularia intermedia* (Plat blaasjeskruid) als *Spiranthes spiralis* (Herfstschroeforchis) nieuwe vindplaatsen zijn gevonden.

Enkele soorten die 10 jaar geleden nog uitgestorven leken, zijn recent teruggevonden; van *Filago arvensis* (Akkerviltkruid) is de tweede vindplaats ontdekt, van *Elatine hydropiper* (Klein glaskroos) in korte tijd de derde vindplaats.

Van veel zeldzame inheemse soorten valt een flinke areaaluitbreiding te constateren. In deze lijst betreft dat: *Bidens radiata* (Riviertandzaad), *Bromopsis erecta* (Bergdravik), *Callitriche truncata* (Doorschijnend sterrenkroos), *Caltha palustris* subsp. *araneosa* (Spindotterbloem), *Carex muricata* (Dichte bermzegge), *Carex punctata* (Stippelzegge), *Carex strigosa* (Slanke zegge), *Goodyera repens* (Dennenorchis), *Helianthemum nummularium* (Zonneroosje), *Lathyrus nissolia* (Graslathyrus), *Oenanthe crocata* (Dodemansvingers), *Oenanthe silaifolia* (Weidekervel-torkruid), *Ophrys apifera* (Bijenorchis), *Polygonum oxyspermum* (Strandvarkensgras), *Silene baccifera* (Besanjelier), *Stellaria nemorum* (Bosmuur) en *Vulpia membranacea* (Zandlangbaardgras).

Verhoging van de dynamiek in (natuur)terreinen blijkt goed voor de vestiging van sporenplanten, zoals *Huperzia selago* (Dennenwolfsklauw), *Lycopodiella inundata* (Moeraswolfsklauw), *Lycopodium clavatum* (Grote wolfsklauw), *Pilularia globulifera* (Pilvaren), *Equisetum hyemale* (Schaafstro) en *E. telmateia* (Reuzenpaardenstaart).

Het is ook aannemelijk dat dit de vestigingsmogelijkheden van planten met stof-fijne zaden bevordert, zoals *Parnassia palustris* (Parnassia), *Epipactis palustris* (Moeraswespenorchis) en *Anacamptis morio* (Harlekijn). Van andere soorten kan wel worden aangenomen dat zij uit de zaadvoorraad in de bodem tevoorschijn komen, zoals *Anagallis tenella* (Teer guichelheil), *Apium inundatum* (Ondergedoken moeras-scherm), *Hypericum canadense* (Canadees hertshooi), *Juncus tenageia* (Wijdbloeiende rus), *Ludwigia palustris* (Waterlepeltje), *Mentha pulegium* (Polei), *Pinguicula vulgaris* (Vetblad) en *Viola persicifolia* (Melkviooltje).

Ten slotte bevat de lijst veel vondsten van ‘nieuwe’ soorten. Zonder hierin volledig te willen zijn noemen we de volgende ‘wachtkamersoorten’, die allemaal voor het eerst in de Heukels’ Flora² staan: *Acer saccharinum* (Witte esdoorn), *Amaranthus rudis* (Hoge amarant), *Anaphalis margaritacea* (Prachtrozenkransje), *Baccharis halimifolia* (Struikaster), *Cardamine corymbosa* (Eenbloemige veldkers), *Cyperus eragrostis* (Bleek cypergras), *Impatiens balfourii* (Tweekleurig springzaad), *Myriophyllum heterophyllum* (Ongelijkbladig vederkruid), *Persicaria capitata* (Kogelduizendknoop), *Polypogon viridis* (Kransgras) en *Sedum sarmentosum* (Driebladvetkruid). Daarnaast telt de lijst een aantal nieuwe vondsten van ‘nieuwe’ Standaardlijst-soorten zoals *Anisantha madritensis* (Spaanse dravik), *Anisantha rigida* (Stijve dravik), *Chaenorhinum origanifolium* (Marjoleinbekje), *Echinochloa muricata* (Stekelige hanenpoot), *Euphorbia maculata* (Straatwolfsmelk), *Meconopsis cambrica* (Schijnpapaver). De uitbreiding van beide *Conyza*-soorten, *C. bonariensis* (Gevlamde fijnstraal) en *C. sumatrensis* (Hoge fijnstraal), mag spectaculair genoemd worden, wat ook geldt voor de opmars van *Impatiens capensis* (Oranje springzaad).

De overige soorten die niet in de nieuwe Flora staan, zijn aangegeven met een asterisk (*).

Acer saccharinum (Witte esdoorn): oever Nederrijn, Blauwe kamer, O. van het veer Opheusden, in oksel van krib, 39.37 (opg. D. Prins) / Dreumel, op krib, 39.54 / Westervoort, IJsseloever, spontaan, 3m hoog, 40.23 (B. Odé) / Oosterhoutsche Waarden, tussen basalt op krib langs de Waal, 40.42 / Erlecom, op krib langs Waal, 40.54 (opg. R. Beringen). – Behalve in het stedelijk gebied verwildert deze soort op rivierkribben, daar meestal min of meer struikvormig gesnoeid om het uitzicht van het waterverkeer niet te belemmeren.

**Achillea filipendulina* (Geel duizendblad): Houtribdijk, onder vangrail, naast parkeerplaats, 20.13 / Houtribdijk bij Lelystad, steenglooiing aan Markermeerzijde, mogelijk ingezaaid maar zich handhavend, 20.44 (R. Beringen) / Haarlem, tussen straattegels, 25.21 / Leiden, Kapteynstraat, tussen straattegels en muur, 30.37 (opg. J.M. de Graaf) / Utrecht-Overvecht, op zeer warme, kale plek tussen steenvoegen, 31.48 / Houten, op twee plekken in berm van de randweg, 38.18 / Deil, op zandig braakliggend terreintje, 39.41 (W. Vuik) / Gamerense Waarden, in ruigte op oeverwal langs de Waal, 45.11 (opg. R. Beringen) / Hoogerheide, op braakliggende akkers, 49.45 (P. van der Wiel). – De laatste jaren begint deze soort vaker te verwilderen.

Agrostemma githago (Bolderik): akker Fortmond (Staatsbosbeheer), rand van zavelige akker, planten deels in omringende ruige vegetatie, 27.35 (opg. J.J. Kleuver).

Alchemilla glabra (Kale vrouwenmantel): bij Uithuizermeeden, op slootwal, 3.45 (W.J. Stouthamer).

Allium scorodoprasum (Slangenlook): Rotterdam, Steiger, in verticale zijde van kademuur (ramzone), 37.37 (opg. P. & D. de Mey).

Althaea officinalis (Heemst): Leeuwarden, Goutum, ruderaal terrein op klei, 6.51 (opg. H. Waltje).

Amaranthus rudis (Hoge Amarant): Oosterhoutse Waarden, in pioniervegetatie op Waalstrand, 40.42 (R. Beringen). – De tweede vondst in korte tijd van deze mogelijk lastige soort.¹

Anacamptis morio (Harlekijn): Nieuwengein, in orchideeënrijke berm op kalkrijk rivierzand, 31.58 (opg. D. Kerkhof) / Maasvlakte, Europoort Beerweg, 37.32 (opg. J. Bervoets) / Veerse Meer, Schotsman (Staatsbosbeheer), in vrij droog duingrasland, 42.53 (opg. W. van Wijngaarden).

Anacamptis pyramidalis (Hondskruid): Appenzak (Staatsbosbeheer), grazige plek op bobbelig terrein, 44.31 (opg. C. van Eekelen) / Sloegebied, terrein raffinaderij, grazige berm van parkeerplaats langs toegangsweg, 48.34 (opg. R. Sponselee).

Anagallis tenella (Teer guichelheil): Halstersche Laag (Staatsbosbeheer), op natte plekken in natuurontwikkelingsgebied, 49.14 en 49.24 (opg. A.A.P. Gladdines), daar na een afwezigheid van vele decennia teruggekeerd / Z.W. van Wintelre, op – ter stimulering van de flora – enige jaren geleden afgegraven venoever, 51.43 (opg. K. Goudsmits).

Anaphalis margaritacea (Prachtrozenkransje): Drenthe, gem. Noordenveld, bij Peest, op verwerkt lemig zand uit nieuw gegraven poel, 12.22 (R. Blauw) / Utrecht-Centrum, tussen straatstenen, 31.58 (W. Vuik).

Anchusa arvensis (Kromhals): Leeuwarden, op grunderig terrein langs spoor, 6.51 (opg. Ph. Sollman) / Groningen, op zandbult bij begin busbaan, 7.43 (opg. J.P. Bulk). – In N.-Nederland komt de soort zeer schaars voor.

Anemone ranunculoides (Gele anemoon): Willemstad, op grasstrook binnen de vesting, 43.36 (opg. P. van der Wiel).

Anisantha madritensis (Spaanse dravik): Amsterdam, op verschillende plekken in stadsdeel Westerpark/Oud-West, op zonnige, stenige plaatsen o.a. tegen gevelmuren en op steenglooiing, 25.35 (A.H.H. Denters) / Utrecht-Oudwijk, tegen vrij zonnige huisgevel, 31.48 (W. Vuik).

Anisantha rigida (Stijve dravik): Rotterdam, N. van de Benelux- en de Dommelhaven, in berm langs autoweg, 37.22, en Z. van de Beneluxhaven, in berm van autoweg langs Amstelhaven, 37.32 (opg. P. & D. de Mey) / Oostvoorne, Zeeweg, in grasland bij de voet van een berk, 37.32 (R. van der Meijden) / Rotterdam, Binnenhaven, enkele vierkante meters op basaltglooiing, 37.37 (A.Ph. de Vries) / Rotterdam, Botlekweg, berm tussen fietspad en autoweg; Plesmanweg, tussen fietspad en langs spoorlijn, 37.44 en 37.46 / Rotterdam, O.-zijde Waalhaven, in ruderaal, open berm, 37.47 (P. & D. de Mey).

Anthemis cotula (Stinkende kamille): Zeldammer en Goorsche Broek, in karrenspoor, 28.54 (opg. W. Boersma) / O. van Beesd, in twee kilometerhokken op omgewerkte grond nabij Landgoed Marienwaerdt, 39.41 (W. Vuik) / Z.O. van Geldermalsen, op kleihoop bij boerderij, 39.43 (J. Pellicaan).

Fig. 1. *Apium repens* (Jacq.) Lag. (Kruipend moerasscherm).

Anthemis tinctoria (Gele kamille): Steenwaard, op zandige plekken in met paarden beweide uiterwaard, 39.21 (R. Beringen).

Apera interrupta (Stijve windhalm): tussen Zutphen en Brummen, in schrale berm langs autoweg, 33.46 (K. Reinink) / Rotterdam, in zandige berm nabij Botlekweg, 37.45 (P. & D. de Mey).

Apium inundatum (Ondergedoken moerasscherm): Eexterveld, in oeverzone van een plas, op kale bodem in ondiep water en op drooggevalen oever, 12.45 (E. Blok) / Woolterbroek, in kwelgreppel aan Z.-kant van de A1 met onder meer *Samolus valerandi*, 28.56 (opg. P.F. Stolwijk) / Bij Groote Horst, 46.45 (opg. A.I. Reijerse).

Apium repens (Kruipend moerasscherm; Fig. 1): Linderbeek, Z. van Den Ham, 28.13 (O.G. Zijlstra) / Woolderbinnenbeek, met *Samolus valerandi* en *Pulicaria dysenterica*, 28.56 (J.W. Bielen). – Opnieuw twee binnenlandse vondsten van deze habitatrictlijn-soort.

Arabidopsis arenosa (Rozetsteenkens): Bilthoven, muurkroon van steenachtig substraat van N.S.-geluidswal, 32.41 (B. Mensink) / Culemborg, op parkeerplaats van vergruisde ovenslakken, 39.21 (opg. M. Booi).

Arenaria leptoclados (Tengere zandmuur): Z.W.-zijde Hollandse Brug bij Mui-derberg op droog stenig terrein, 25.48 (A.S. Troelstra).

Armeria maritima (Engels gras): Heerenveen, op twee plekken in bermen op zand, 11.52 / bij Lemmer, op schrale plek in vrij rijke berm van snelweg A6, 15.28 / bij De Lanen, diverse groeiplaatsen in zandige bermen, 16.11 en 16.21 (opg. H. Waltje) / Ermelose heide, Flevoweg, in wegberm, 26.58 (opg. E. de Boer) / bij Markelo, in berm van de A1, 34.12 (opg. P.F. Stolwijk) / N57, drie volop bloeiende pollen aan de O.-zijde van de middelste weg op de Brouwersdam, 42.16 (O. van Hest).

Arnoseris minima (Korensla): Hoog Buurlo, in voormalige maisakker, thans schraal grasland, 33.22 (opg. R. van der Meijden) / bij Slabroek, De Maashorst, voormalig landbouwgebied, 45.37 (opg. N. Ettema).

Arum maculatum (Gevlekte aronskelk): Zeeuws-Vlaanderen, Sint Bavodijk, op ruig O.-talud van dijklichaam, 48.51 (opg. A.J. de Zwart)

Asplenium adiantum-nigrum (Zwartsteel): Den Haag, op bemoste, verweerde, betonnen muur, 30.45 (opg. J. Cevat) / Klein-Welsden, in steile berm van geasfalteerde holle weg dichtbij plateau, 62.21 (opg. K.J. Brussee).

Asplenium trichomanes (Steenbreekvaren): Sellingersluis, op kademuur van sluis onder brug, 13.53 (opg. L. Luijten) / Katwijk aan Zee, op bakstenen walkant, 30.26 (opg. F. Lippe) / op vochtige, bakstenen brugpijler aan spoorlijn Tiel-Kesteren, 39.36 (opg. J. Pellicaan) / Zeeuws-Vlaanderen, Sint Kruis, op N.-zijde kerktoren op ca. 20 meter hoogte, 54.21 (opg. A.J. de Zwart) / Echt, op oud bakstenen muurtje grenzend aan tuin, 60.12 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

Astragalus glycyphyllos (Hokjespeul): Zutphen, op zandig bouwterrein bij Den Hoven, één plant van ca. 1.5 m diameter met 15 takken, 33.36 (K. Reinink) / O. van Heesselt, 45.13 (W. Vuik).

Atriplex laciniata (Gelobde melde): Wieringen, Waddenzee, op buitendijkse aanspoelselgordel op schor, 9.57 (opg. A.G. Swolfs) / Westerschouwen, aan duinvoet bij strandovergang, 42.34 (opg. C. de Kraker).

Baccharis halimifolia (Struikaster): Goeree, Kwade Hoek, vier struikjes van ca. 40 cm hoog over een afstand van 500 meter, 36.58 (R. van der Meijden); zie ook G. Rappè *et al.*³

Berberis gagnepainii C. Schneider: Wassenaar, in duinterrein bij De Klip, enkele verspreide brede, lage struikjes hoog op het duin, spontaan, 30.36 (R. van der Meijden).

Bidens radiata (Riviertandzaad; Fig. 2): Kampen, IJsseloever bij Het Onderdijks, 21.43 (B. Odé) / Oosterhoutse Waarden, op slijkige, zandige oever van plas in uiterwaard, 40.42 (opg. R. Beringen) / Herwen, op droogvallende oever Bijland, 40.45 (opg. B. Odé). – De vondst bij Kampen betekent een flinke areaaluitbreiding.

Blackstonia perfoliata subsp. *perfoliata* (Zomerbitterling): Texel, Horsmeertjes / Kreefte Polder, op groen strand, 9.43 (A.H.H. Denters) / De Reep, plaatselijk op een kaal, licht zandig slootalud, 48.51 / Zeeuws-Vlaanderen, Het Vinkenest, in vochtige oeverzone langs kreekje, begraasd, 53.18 (opg. A.J. de Zwart). – Zomerbitterling breidt zich gestaag uit.

Botrychium lunaria (Gelobde maanvaren): Apeldoorn, op oude begraafplaats aan de Soerense weg, 33.13 (J.H. Engelen).

Brassica oleracea subsp. *oleracea* (Wilde kool): Voorne, Brielse Gatdam, in aanspoelselruigte, 37.31 (R. van der Meijden) / Schouwen-Duiveland, O. van Zierikzee op hoog zandig schor langs de Oosterschelde vlak tegen de dijk, 42.47 (R. Jentink).⁴

Bromopsis erecta (Bergdravik): Kop van de Oude Wiel, in stroomdalgrasland, 38.54 (R. Beringen). – Deze zeldzame soort breidt zich gestaag uit.

Bromopsis inermis subsp. *inermis*. (Kweekdravik): Langerak, op dijk van Z.-oever Lek, ingezaaid, 38.35 (B. Odé).

Bromus lepidus (Sierlijke dravik): Eyserbos, op kapvlakte aan de Z.-kant, 62.23 (B. Gravendeel). – Het is aannemelijk dat het hier een spontane vindplaats betreft.

Fig. 2. *Bidens radiata* Thuill. (Riviertandzaad).

Bromus racemosus (Trosdravik): bij Zenderen in greppelkant en bij Borne in berm, 28.46 (P.F. Stolwijk) / Cortenoever, in extensief grasland, 33.47 (B. Odé) / Maasbommel, Polderse Blok, aan akkerrand en in wegberm (M. Michiels/ vegetatie-werkgroep IVN-Oss) / Almkerk, in wegberm, 44.16 (opg. P. van Ruth).

Bromus secalinus (Dreps): Zeist, Achterhevel, op stoep in stedelijke omgeving, 32.42 (opg. J. Pellicaan) / Z.O. van Eindhoven, één plant aan rand van maïsakker, 51.46 (R. van de Haterd).

Callitriche palustris (Klein sterrenkroos): Workumerwaard, in ondiepe plasjes in buitendijks gebied langs IJsselmeer, 10.44, 10.54 en 15.24 (A.-J. Rossenaar / R. Beringen). / N.-Veluwe, Hattem, Wiessenbergse kolk, aan waterrand met *Limosella*, 27.15 (E.J. Weeda) / Vlijmensven, Nieuwkuyk, in brede, voedselrijke, doorgaande sloot met kwel in landbouwgebied, 45.31 (J.H.P. Bruinsma).

Fig. 3. Bloeiwijze van *Carex punctata* Gaudin (Stippelzegge).

Callitriche truncata (Doorschijnend sterrenkroos): Diemerzeedijk, aan de voet van de dijk, in ca. 30 cm diep water, met *Potamogeton pusillus*, 25.46 (R. Beringen).

Caltha palustris subsp. *araneosa* (Spindotterbloem): Heusden, aan oever van soort griendje bij de vestingwerken / Genderen, aan sloot aan de Z.-kant van de N627, 44.28 (opg. P. van Ruth) / Roermond, tussen stortsteen op Maasoever, 58.44 (B. Odé). – De laatste vondst duidt op een flinke uitbreiding van het areaal van deze ondersoort die tot dusver alleen bij de riviermondingen werd waargenomen.

Campanula carpatica (Karpatenklokje): Utrecht-Sterrenwijk, tegen gevels van huizen, muren en garages, zeer zonnige, kale standplaatsen, 31.48 / Nieuwegein-Galecop, in vochtige, beetje zandige steeg, 31.57 / Utrecht-Centrum, tussen straatstenen van Arthur van Schendelstraat / Utrecht-Lunetten, tussen straatstenen, in boomspiegels en tegen gevels, 31.58 (opg. W. Vuik).

Campanula glomerata (Kluwenklokje): Appelzak (Staatsbosbeheer), op grazige plek vlakbij Hondskruid, 44.31 (opg. C. van Eekelen / P. van der Wiel). – Zou het hier om een spontane vestiging gaan?

Campanula porscharskyana (Kruipklokje): Oldenzaal, Binnenplein Hofmeierstraat, tegen gevelmuur, Z.W.-expositie, 29.41 (opg. A. van Renssen).

Cardamine corymbosa (Eenbloemige veldkers): Oostvoorne, zeer talrijk onkruid in tuin, in niet-bloeiende toestand zeer onopvallend door bruinachtige bladkleur; vermoedelijk een verontreiniging in potgrond van een vasteplantenkwekerij, 37.32 (R. van der Meijden).

Cardamine impatiens (Springzaadveldkers): W. van Epe, op beschaduwde Z.-kant van zandweg bij parkeerplaats, 27.33 (opg. H. van der Sluis).

Carex divulsa (Groene bermzegge): Wolfheezee, Wolfhezerweg, in beschaduwde wegberm, 40.11 (A.H.H. Denters).

**Carex hystericina* Muhl.: Uithoorn, Boterdijk, hooilandje (Landschap Noord-Holland), op terrein waar vroeger kassen gestaan hebben, de voedselrijke top laag werd afgegraven, 31.14 (J.C. Diemeer). – Een opvallende, Noord-Amerikaanse soort; het is vooralsnog onduidelijk hoe deze soort ter plekke is terecht gekomen.

Carex muricata (Dichte bermzegge): Hellegatsplein (Staatsbosbeheer), 43.36 (H.P. Steenbeek-Duitemeijer) / Ven-Zelderheide, steilkant Niersdal, twee pollen, 46.34 (B. Odé). – De vondst op het Hellegatsplein is opmerkelijk, omdat deze soort tot dusver alleen van de O.-helft van Nederland bekend was.

**Carex muskingumensis* Schwein.: Bommel, bij zandzuiggebied in Waard, 40.43 (G.M. Dirkse & S.M.H. Hochstenbach). – Waarschijnlijk een ontsnapte tuinplant.

Carex pendula (Hangende zegge): Langedijk, in braamrijke eikenaanplant op zandgrond, 11.57 / Terwisscha, zandpad langs eikenaanplant, 11.58 (opg. H. Wal-tje) / Schipluiden, op vochtige bodem aan Z.-rand van ca. 5 jaar oud bosplantsoen, 37.25 (opg. B. van As). – Deze soort komt tegenwoordig vaak in tuinen voor en kan blijkbaar makkelijk verwilderen.

Carex pulcaris (Vlozegge): Vorgersveld, 34.16 (opg. M.A.P. Horsthuis).

Carex punctata (Stippelzegge; Fig. 3): IJmuiden, Kennemerstrand, twee flinke pollen langs pad bij sluffer 24.18 (J.C. Diemeer & A.H.H. Denters).

Carex strigosa (Slanke zegge): Werkendam, Galeiweg, in vochtig loofbos, 44.14 (P. van Ruth) – Weer een nieuwe vestiging in het Biesbosch-gebied; zie ook E.J. Weeda *et al.*⁵

Catapodium rigidum (Stijf hardgras): Oldenzaal, woonwijk 'De Tij', tussen plaveisel bij garagemuur, 28.48 (opg. A. van Renssen) / Utrecht-Rivierenwijk, in verschillende straten, bij straatpaaltjes en tegen muren, 31.58 (J. Pellicaan / W. Vuik) / Rotterdam-Alexander, tussen tegels en straatstenen, 37.38 (opg. A. van Heerden).

Centunculus minimus (Dwergbloem): Dintelse gorzen (Natuurmonumenten), op kreekrand, 43.44 (P. van der Wiel).

Ceratophyllum submersum (Fijn hoornblad): Het Springendal, Hezinge, in opvang-bekken van water uit onder meer agrarisch gebied, beschaduwd, 28.28 (opg. C.G. Abbink-Meijerink).

Chaenorhinum origanifolium (Marjoleinbekje): Ketelhaven, onder heesteraanplant van ca. 10 jaar oud, tientallen planten, 21.41 (L. Versnel) / Utrecht-Majellapark,

tegen gevel van huis op zeer zonnige, kale stenige plaats, 31.48 / Utrecht-Tolsteeg, in voeg van straatput, 31.58 (W. Vuik) / Rotterdam, tussen tegels op voetpad, zeven planten over twintig meter, 37.37 (P. de Mey) / Zaltbommel, op oude verweerde huismuur, zonnig en vochtig tegelijk, 45.12 (opg. W. Vuik).

Chenopodium chenopodioides (Beursjesganzenvoet): Goeree, Kwade Hoek, twee planten, een rechtopstaand, een liggend, 36.58 (R. van der Meijden) / Yerseke Moer, vele exemplaren, 49.21 (Ch. Jacobusse).

Chenopodium foliosum (Rode aardbeispinzie): Utrecht, Uithof, Princetonplein, tussen straatstenen naast gemeenteperk, 31.48 / Nieuwegein, industrieterrein Hoograven, tussen zeer grof siergrind, 31.58 (opg. M. Booi) / Gendsche Polder, op zandstrand, 40.44 (opg. J. Pellicaan).

Chrysanthemum coronarium (Gekroonde ganzenbloem): Rotterdam, ruderaal op zand langs spoorlijn, even voor oprit naar Botlekbrug, 37.45 (opg. P. & D. de Mey).

Cirsium oleraceum (Moesdistel): Vleuten, De Tol, oorspronkelijk ingezaaid maar succesvol inburgerend op twee plekken in vochtige tot natte, voedselrijke oeverzone in nieuwe ecologische woonwijk, 31.46 (W. Vuik).

Clinopodium calamintha (Kleine bergsteentijm): Utrecht-Lunetten, tussen straatstenen, in boomspiegels en tegen gevels, ook in gemeenteperk 31.58 (opg. W. Vuik).

Comarum palustre (Wataardbei): Stoenkherne, in buitendijks schraal grasland, 10.54 (opg. H. Waltje).

Conium maculatum (Gevlekte scheerling): Amsterdam, langs het spoor vlakbij het Amstelstation, 25.45 (opg. B. Odé) / Middenberm A2 ten N. van afslag 13 naar Culemborg, 38.38 (opg. W. Vuik) / M.-Limburg, Montfort, overhoekje aan rand bebouwing van Montfort, 60.13 / Echt, rand suikerbietenakker en Putbroek, op open plek in Z.W.-deel Munningbosch, 60.14 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

Convolvulus silvaticus (Grote Haagwinde): bij de Akerdijkse Plassen, 37.26 (B. Teunissen).

Conyza bonariensis (Gevlamde fijnstraal): Amsterdam, Staatsliedenbuurt en Amsterdam Oud-Zuid, op zonnige plekken verspreid in verscheidene straten, 25.35 (opg. A.H.H. Denters) / Utrecht-Ondiep, omgeving Amsterdamsestraatweg / Acaciastraat, 31.48 (F. Brekelmans) / Bilthoven, voor garagedeur tussen bestrating, 32.41 (opg. B. Mensink) / Enschede, Zonstraat, tussen klinkers aan rand van parkeerplaats, 34.18 (opg. O.G. Zijlstra) / Rotterdam, Piekstraat, nabij bedrijfsmuur, 37.37 / Rotterdam, Waalhaven bij pier 8; Heyplaat, ruderaal tussen plaveisel en op stenig substraat, 37.46 (P. & D. de Mey). – Deze en de volgende soort hebben zich in weinige jaren in Nederland uitgebreid.

Conyza sumatrensis (Hoge fijnstraal): Uithoorn, busstation, op weinig belopen delen stationsterrein, 31.14 (opg. A.H.H. Denters) / Amersfoort, Appelweg, op muur in stenige woonwijk, N. -expositie, 32.33 (opg. J. Pellicaan) / Oostvoorne, op ruigte in tuin, spontaan, 37.32 (R. van der Meijden) / Rotterdam, Z. van Pernis, in berm, nogal open, 37.46 / Rotterdam, Waalhaven, tegen bedrijfsmuur, 37.47 (opg. P. & D. de Mey) / Buurmalsen, aan stoepwand in de Kerklaan, 39.42 (opg. W. Vuik) / Arnhem-Zuid, in uiterwaarden van de Rijn, 40.23 (M. Zwarts) / Hooge Mierde, langs pas aangelegd fietspad, 50.58 (opg. P. van Ruth) / M.-Limburg, Stevensweert en Echter Weerd, Stevolgebied, op verschillende plaatsen, ruderaal en aan rand van poel, 60.12 (opg. J.H.J. Klinckenberg / G.M.T. Peeters).

Corrigiola litoralis (Riempjes): Buitenpost, station, tussen spoorbanen langs laag perron, op humusarm verslemt zand, 6.36 (opg. E. Oosterveld) / Kroondomein Het Loo – Hoog Soerensche Veld, in kuil voor waterafvoer met grind langs zandweg, 33.12 (opg. E. de Boer) / Overbetuwe, Z. van Gendt, op zandstrandje aan Waalkant, 40.43 (opg. Ph. Sollman) / Gendtsche Polder, op zandstrandjes langs de Waal, 40.43 (opg. OFG-excursie) / Groote Meer (N.-B.) , 49.45 en 49.46 (P. van der Wiel).⁶

**Cotoneaster bullatus* Bois: W. van Garijp in spontaan wilgenbosje op zandgrond, 6.53 (H. Waltje) / Bij De Lutte, aan O.-zijde van het zogenaamde Voetbrugbosje, struik ca. 3 m. hoog, 29.41 (J.W. Bielen) / Tolkamerdijk, 40.55 (R. Beringen) / Oolderplas, op dijk in recreatieterein, 58.43 (B. Odé). – Steeds meer *Cotoneaster*-soorten ontsnappen uit tuinen en plantsoenen. De juiste naam van deze planten is vaak moeilijk vast te stellen.

**Cotoneaster dielsianus* E. Pritzel ex Diels: Voorne, duinstruweel, 37.41 (R. van der Meijden).

Cotula coronopifolia (Goudknopje): Texel, natuurgebied Waalenburg, 9.24 (E.D. Boot) / N.-Veluwe, Hattem, Wiessenbergse kolk, op kleioever aan O.-zijde, 27.15 (E.J. Weeda / L.-J. van den Berg) / Steenwaard, op slikkige oever langs vrij recent gegraven geul, 39.21 (R. Beringen).

Crambe maritima (Zeekool): Ameland, begin stroomleidam in de Ballumerbocht, 1.48 (opg. D. Bal) / in diverse kilometerhokken nabij de kop van de Afsluitdijk, tussen basalt zeedijk en in berm snelweg over de Afsluitdijk en bij Kornwerderzand, 10.23 (opg. H. Waltje).

Crassula helmsii (Watercrassula): Pollense Veen, talrijk in oeverzone van poel in vochtig grasland, 27.43 (P. van Beers).⁷

**Crataegus pedicellata* Sarg.: Merwelanden, in struiklaag van aangeplant bosje, 38.53 (R. Beringen).

Crithmum maritimum (Zeevenkel): Goeree, Kwade Hoek, 36.58 en Oostvoorne, embryonale duintjes bij begin schor, 37.31 (R. van der Meijden) / Rozenburg, fietspad langs Nieuwe Waterweg, één plant tussen stenen van basaltglooiing, hoog op de glooiing, 37.33 (P. de Mey / O. van Hest).

Cyperus eragrostis (Bleek cypergras): Zwolle, op braakliggend terrein nabij molen 'De Passiebloem', 21.55 (P. Bremer) / Utrecht-Zuilen, in nieuw natuurontwikkelingsgebied pal aan de Vecht, op open, vrij natte en voedselrijke standplaats, veel klei met zand, 31.47 / Utrecht-Zuilen, in waterrijke groenstrook aan het Geuzenplantsoen op omgewerkte grond, 31.48 / Nieuwegein-Galecop, in stenen steeg van de Gaffelweide, 31.57 (opg. W. Vuik) / Burg-Haamstede, Duinwegje, grazige berm tegen tuinwalle, twee 'haarden' op 15 m van elkaar, 42.35 (A.Ph. de Vries) / Eindhoven, De Hurk, in waterhoudende greppel, 51.44 (J. Spronk). — Deze tuinplant kan klaarblijkelijk snel verwilderen.

Cyperus fuscus (Bruin cypergras): O. van Rijssen in natuurontwikkelingsgebied op open, lemige, zandige, drooggevalle grond, 28.44 (opg. O.G. Zijlstra / J.W. Bielen) / Nijkerk, Landgoed Oldenaller, N.-zijde drooggevalle oever in het Heitje van Hoef, 32.16 (opg. B. van Tooren) / langs Lingemeer, op strandje, 39.35 (opg. J. Runhaar) / Brabantse Biesbosch, Boven Spieringpolder, grote populatie op drooggevalle slik langs plas, 44.13 (E.J. Weeda) / Engebeek bij De Stok Roosendaal, ecologische

oeverzone (Rissebeek), 49.26 (C.J.P. van Oers) / Schinnen, bij kasteel Terborg, op drooggevallen plaatsen na herinrichting Geleenbeek, 60.52 (opg. J.L.J. Egelmeers).

Dianthus armeria (Ruige anjer): Appel Noord, op afgeplagd stuk grond, op zandkopjes tussen poelen 32.26 (opg. J. Smits) / Lunteren, rioolgemaal, bovenrand overstortbassin, 32.56 (opg. N. Jeurink) / bij Overloon, 52.14 (opg. T. Verrijdt) / Venlo, ziekenhuis, buitendijks in spontane graslandvegetatie aan bosrand, 58.16 (B. Odé) / Susteren, rand struikgewas rangeerterrein, 60.22 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

Dianthus carthusianorum (Karthuizer anjer): Maarssene Brug, op talud, 31.37 (opg. W. Vuik) / Appel Noord, op stuk nieuwe natuur, afgeplagd stuk grond, op zandkopjes tussen poelen, 32.26 (opg. J. Smits) / Oirschot, berm in industriegebied, 51.32 (opg. M. Smulders) / Veld-Oostenrijk bij Horst, 52.35 (opg. A.I. Reijerse) / gem. Sevenum, in schrale, droge berm langs parkeerterrein, 52.54 (P. Boddeke & A. Koopman). — Deze en de volgende twee anjersoorten worden uitgezaaid en kunnen zich dan vaak vestigen.

Dianthus deltoides (Stenanjer): Veendam, golfterrein, op voedselarme zandgrond, 12.17 (opg. B. Oving) / Houtribdijk, grazig dijktaalud IJsselmeerzijde, 20.44 (opg. R. Beringen) / Santpoort-Zuid, ruïne van Breederode, 25.21 (opg. N. Buiten) / bij Amsterdam, Westelijk Havengebied, 25.24 (opg. R. van Rosmalen) / Noordelijke Manderheide, 28.17 (C.G. Abbink-Meijerink) / Borne, wegberm, ingezaaid!, 28.46 (opg. P.F. Stolwijk) / Hoge Veluwe, bij Otterlo, in berm van De Wetweg, 33.41 (opg. H. de Hoop) / Westelijke berm A50 bij de Woeste Hoeve, 33.43 (opg. N. Jeurink) / Plantage Willem III (Utrechts Landschap), voormalige graanakker, 39.25 (G. Bax) / Munse Heide, in weiland, 45.36 (opg. Vegetatiewerkgroep IVN Oss) / Berlicum, recent opgehoogde dijk aan N.-kant Aa, 45.43 en 45.44 (opg. F. Lippe) / Pompstation Seppe, Brabant Water, in droog terrein met heide, 49.18 (opg. A. Rommers) / Helmond, Brouwhuis, in berm N279, 51.38 (opg. F. Lambert) / Bij Overloon, 52.14 (opg. T. Verrijdt) / Veld-Oostenrijk bij Horst, 52.35 (opg. A.I. Reijerse).

Dianthus superbus (Prachtanjer): Appel Noord, op afgeplagd stuk grond, 32.26 (opg. J. Smits).

Draba muralis (Wit hongerbloempje): Flevoland, Praamweg tussen Lage Vaart en A6, op talud van weglichaam, Z.W.-expositie, 26.24 (A. van Heerden).

**Dracocephalum parviflorum* Nutt.: PWN-duin, in braakliggend zandig akkertje, 19.51 (J.F. Ballintijn).

Dryopteris affinis (Geschubde mannetjesvaren): Bergsveld, Lonnekerberg, ten N. van De Takkenkamp, in berm van grazig bospad door Douglas-Eikenbos, 28.58 (H. Koop).

Dryopteris cristata (Kamvaren): Hartjesbos (Landschap Overijssel), in de bosrand van met riet begroeid maatje, 28.58 (opg. J.W. Bielen) / Oostvoorne, duinmoerasbos aan waterkant, 37.31 (opg. R. van der Meijden) / M.-Limburg, Echt, De Sleek, in vloeiveld, vrijwel in opening van rioolbuis, 60.22 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

Echinochloa muricata (Stekelige hanenpoot): Ooijpolder, St. Hubertusweg nabij inrit bij maïsakker, 40.53 / tussen Oosterhout en Lent, akkeroprit, 40.42 (G.M. Dirkse & S.M.H. Hochstenbach).

Egeria densa (Egeria): N. van Rhenen, in leemkuil, 39.26 (K. Groen & J. Runhaar).

**Elaeagnus pungens* Thunb.: Rotterdam, Botlekweg, één flinke plant, kennelijk al jaren aanwezig, 37.45 (P. & D. de Mey).

Elatine hexandra (Gesteeld glaskroos): N.-Veluwe, Hattem, Wiessenbergse kolk, op drooggevalen zandstrand, 27.15 (E.J. Weeda) / Dommelsvoort, W. van Cuijk, 46.22 (opg. A.I. Reijerse) / Tilburg, Tilburgsche Waterleiding-Maatschappij, op drooggevalen rand van poel, 50.26 (C. Buter) / Veld-Oostenrijk, Gortmeule's Ven, drooggevalen oever laagte/plasje in kwelgebied in zijdal van de Diepe Leng, 52.35 (opg. M. Feenstra).

Elatine hydropiper (Klein glaskroos): N.-Veluwe, Hattem, Wiessenbergse kolk, op zand- en kleistrandjes en in rand poeltje, 27.15 (L.-J. van den Berg, B.H. te Linde & E.J. Weeda). — De derde vondst in korte tijd van deze verdwenen gewaande soort.

Eleogiton fluitans (Vlottende bies): Westerbroek, in oeverzone nieuw gegraven plas, 7.55 (opg. W.J. Stouthamer) / N. van Heerenveen, Pastoriesingel, in sloot tussen weg en boomwal, 11.43 (opg. H. Waltje) / Norg, plasje in naaldbos, 12.22 (opg. J. Pellicaan) / De Bieze (kroondomein), in ondiep plasje met onder meer *Juncus bulbosus*, 33.11 (E. de Boer) / M.-Limburg, Beegden, Beegderhei, Fransche Berg, Verloren Ven, 58.43 (G.M.T. Peeters).

Epipactis palustris (Moeraswespenorchis): Purmerend-Noord, in enigszins natte berm langs de N244, 19.56 (opg. J.F. Ballintijn) / N. van Terheijden, op perceel waarvan bovenlaag is verwijderd, 44.43 (opg. P. van Ruth).

Equisetum hyemale (Schaafstro): Biezenmortel/De Brand, in vochtig loofbos bij poeltjes, 44.48 (P. van Ruth) / Zeeuws-Vlaanderen, Sophiapolder (natuurontwikkelingsgebied), op drie jaar geleden afgeplagde bodem (zand) met schrale nog open vegetatie, 54.11 (A.J. de Zwart).

Equisetum sylvaticum (Bospaardenstaart): M.-Limburg, Meinweg, berkenbroek, helling berkenbos richting Bosbeek, 58.56 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

Equisetum telmateia (Reuzenpaardenstaart): Zeewolde, N. van stadskern (gronddepot), in bosrand, 26.46 (K. Groen) / Utrecht-Zuilen, in oever steil gegraven paddenpoel in recreatiegebied, pal aan de Vecht, 31.48 (W. Vuik) / Culemborg, Hoge Prijs, onder en naast bruggetje op steil sloottalud, 39.21 (opg. M. Booi) / O. van Mierlo, in vrijwel verdroogd elzenbroekbos, 51.47 (opg. C. Broekman) / Zeeuws-Vlaanderen, Sophiapolder (natuurontwikkelingsgebied), op drie jaar terug afgeplagde, vochtige zandgrond met schrale vegetatie en wilgopslag, 54.11 (A.J. de Zwart).

**Eragrostis neomexicana* Vasey: NBC-laan bij de Zuid-Willemsvaart, op zand en gravel van kleine middenberm, 45.55 (J.H.P. Bruinsma).

Erigeron acer (Scherpe fijnstraal): Z.O.-Emmen, zandige berm van rondweg, 17.48 (opg. J. Hendriks).

Erigeron annuus (Zomerfijnstraal): Groningen, in verwaarloosd struikplantsoen nabij veemarkthallen, 7.44 / O. van Zeyen, in zandafgraving, 12.33 (opg. J.P. Bulk) / Cirkel van Jannink (Staatsbosbeheer), 28.17 (opg. C.G. Abbink-Meijerink).

Eryngium maritimum (Blauwe zeedistel): Harlingen, haven, opgestoven zand op basaltdijk, 5.54 (opg. H. Waltje).

Euphorbia maculata (Straatwolfsmelk): Spekholzerheide/Kerkrade, op kerkhof naast Rosa-stadion, 62.25 (opg. J.L.J. Egelmeers).

Euphorbia palustris (Moeraswolfsmelk): Alkmaar, oever van Noord-Hollands Kanaal, 19.33 (opg. J. Bakker).

Euphorbia platyphyllos (Brede wolfsmelk): Tiel, industrieterrein De Gees, aan rand en in tarweakker, 39.34 (J. Pellicaan).

Euphrasia stricta (Stijve ogentroost): Cirkel van Jannink (Staatsbosbeheer), 28.17 (C.G. Abbink-Meijerink).

Festuca heterophylla (Draadzwenkgras; Fig. 4): Eyserbos, in boszoom, hier waarschijnlijk wild, 62.33 (R. van der Meijden).

Filago arvensis (Akkerviltkruid): Aerdenhout, verscheidene planten op betegeld terrein van voormalig tuincentrum, 25.31 (M. de Haseth).

Filago vulgaris (Duits viltkruid): Sprang-Capelle, landgoed Driessen, op ruderaal terrein (bestemd voor woningbouw) bij fietspad, 44.47 (P. van Ruth) / Breda, Hoogeind, in berm van recent aangelegde weg op te ontwikkelen industrieterrein, 44.54 (opg. J. Rovers) / Roosendaal, langs paadje met steenslag langs boomkwekerij, 49.26 (C.J.P. van Oers) / Tilburg, Dongevallei, in buurt van de Donge, na natuurontwikkeling, 50.16 (P. van Ruth) / Tilburg, in twee kilometerhokken, tussen stenen bij voormalige fabriekingang en nabij Eindhoveneweg op open plaatsen in buurt van zandpad, snelwegen en maisakker, 50.18 (opg. M.C. van de Wiel) / Hooge Mierde, langs pas aangelegd fietspad, 50.58 (opg. P. van Ruth).

Fumaria capreolata (Rankende duivenkervel): Oegstgeest, ruderaal terrein, talrijk op steenhopen, 30.27 (R. van der Meijden) / Geldermalsen-Zuid, braakliggend terrein, op vochtige kleigrond, 39.42 (W. Vuik) / Kasteelruïne Horst, op bonenakker op droge grond, 52.34 (opg. M. Feenstra).

Fumaria muralis (Middelste duivenkervel): Driehuis, op de kleine begraafplaats bij RK-kerk, op en rond graven, 25.11 (A.H.H. Denters).

Gagea minima (Spitse geelster): gem. Bloemendaal, Leyduin, talrijk langs pad onder lindes, 25.41 (J.C. Diemeer).⁸

Gagea villosa (Akkergeelster): Slot Zeist, 32.41 (W.J. Drok & R.P. Baayen).⁹

Geranium endressii (Roze ooievaarsbek): Rotterdam, Plesmanweg, langs hek, reeds jaren verwilderd, 37.46 (P. & D. de Mey).

Geranium lucidum (Glanzige ooievaarsbek): Castricum, waterwingebied, langs duinbospad op zandig braakliggend veldje, 19.41 (B. van As) / Durgerdam, langs gevelmuur, in hegenrand (over grote lengte), op trottoir, 25.36 (opg. A.H.H. Denters) / Lage Zwaluwe, op overgang van griend naar dijk, 44.32 (P. van der Wiel) / Echt, in met bomen beplant overhoekje op overgang van akkers naar droog loofbos, 60.14 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

Geranium macrorrhizum (Rotsooievaarsbek): M.-Limburg, Mariahoop, bosrand, 60.23 en 60.24 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

Geranium phaeum (Donkere ooievaarsbek): Ravenswaarden, in beschaduwde berm onder populieren, 33.26 (opg. R. Beringen).

Geranium purpureum (Klein robertskruid): Amersfoort, op stenig spoorwegemplacement, 32.33, (opg. J. Pellicaan) / Rotterdam, O.-zijde Waalhaven, in ruderaal terrein langs het hek, 37.47 (opg. P. & D. de Mey) / industrieterrein Moerdijk, langs goederenspoorlijn, 44.31 (opg. P. van der Wiel).

Geranium rotundifolium (Ronde ooievaarsbek): Utrecht, tegen gevel van huis op open, vrij droge standplaats en op voedselrijke, zonnige plek tegen schutting, 31.48 (W. Vuik) / Bato's Erf, op terrein van recent gesloopte steenfabriek, 39.54 (R. Beringen).

Geum macrophyllum (Groot nagelkruid): Weert, landgoed De Krang bij Swartbroek, bij vogelkijkscherm aan de Leukerbeek, 58.41 (P.A. Bakker).

Fig. 4. *Festuca heterophylla* Lam. (Draadzwenkgras).

Glaucium flavum (Gele hoornpapaver): Zierikzee, op steenglooing van dijk langs Havenkanaal, 42.47 (opg. PWG Schouwen-Duiveland).

Goodyera repens (Dennenorchis): Rechterense Veld, 27.18 (opg. H. Veerbeek) / Noordelijke Manderheide, in ca. 50 jaar oud dennenopslagbos, 28.17 (opg. C.G. Abbink-Meijerink) / Tilburg, Tilburgsche Waterleiding-Maatschappij, in Grove dennenbos met veel mos op de bodem, 50.16 (opg. P. van Ruth). — Waarschijnlijk betreffen alle drie vondsten nieuwe vestigingen van deze zeer zeldzame soort.

Gratiola officinalis (Genadekruid): M.-Limburg, Echt, De Slek, slootje grenzend aan tuinen, kwekerij Erica op enkele honderden meters afstand, 60.23 (J.H.J. Klinckenberg).

Gymnocarpium dryopteris (Gebogen driehoeksvaren): Dijk Amstelmeer, bij van Ewijckelhuis, tussen basaltblokken, 14.25 (opg. A. Aptroot) / Ouddorp-Haven,

tussen basaltblokken op zeedijk Grevelingen, 42.17 (A. Beckers, ZHL) / Leeberg, Geysteren, op beboste Maasduinen, in humeuze, hooggelegen kom in droog eikenberkenbos, 52.15 (opg. M. Feenstra).

Helianthemum nummularium (Geel zonneroosje): Mook, talud aan voet van St. Jansberg, 46.23 (B. Odé). – De eerste vondst buiten Zuid-Limburg.

Herniaria hirsuta (Behaard breukkruid): Stationemplacement Amersfoort, tussen spoorbanen, op schouwpaden etc., 32.33 (opg. Jan Pellicaan) / M.-Limburg, Herkenbosch, oud station, ruderaal terrein dichtbij de IJzeren Rijn, op voedselarme zandgrond, 58.55 (opg. G.M.T. Peeters).

Hieracium caespitosum (Weidehavikskruid): bij Bergen, Damlanderpolder, 19.22 (C. Roobeek) – In W.-Nederland is de soort zeer zeldzaam.

Hieracium murorum (Muurhavikskruid): Apeldoorn, op oude begraafplaats, meer dan duizend exemplaren tussen zerken, 33.13 (J.H. Engelen).

Hieracium sabaudum (Boshavikskruid): O. van Rockanje, Merrevliet, in veenmosrietland, 37.42 (R. van der Meijden).

Himantoglossum hircinum (Bokkenorchis): Honderd-gemetendijk (Staatsbosbeheer), op dijk net buiten maairand samen met Bevertjes en Gewone agrimonie, 43.53 (opg. P. van der Wiel).

Hippuris vulgaris (Lidsteng): O.-Flevoland, Z. van Swifterband, 20.47 (opg. P. Bremer) / bij Denekamp, in poeltje, 29.32 (opg. C.G. Abbink-Meijerink).

Huperzia selago (Dennenwolfsklauw): Bergen, in natuurontwikkelingsgebied Damlanderpolder, in zich vormend heischraal grasland, 19.22 (C. Roobeek). – Een opmerkelijk resultaat van natuurontwikkeling; het aantal recente (her-)vestigingen blijft verbazen.¹

Hypericum canadense (Canadees hertshooi): Lemselermaten (Staatsbosbeheer), op kale plekken op ontgrond weiland, 28.38 (opg. C.G. Abbink-Meijerink / J.W. Bielen). – Een nieuwe vindplaats van deze alleen uit Twente bekende soort.

Hypericum hirsutum (Ruig hertshooi): Wanssum, op ruig begroeid, droog sloot-talud aan de voet van brug over de Maas, 52.25 (opg. M. Feenstra).

Hypericum montanum (Berghertshooi): Heveadorp, Hunnenschans, na het weer openkappen van het bos, 40.21 (E. Corte). – De soort was er vele decennia niet meer gezien.

Hypochaeris glabra (Glad biggenkruid): M.-Limburg, Echt, Nieuw Annendaals Bosch, aan bosrand grenzend aan landbouwpad, 60.14 (opg. J.H.J. Klinckenberg).¹⁰

Impatiens balfourii (Tweekleurig springzaad): Haarlem, Gen. Spoorlaan, 25.21 / Voorhout, Sikkeldijkstraat, verwilderd, 30.17 / Leiden, diverse plaatsen in het centrum, 30.37 (opg. J.M. de Graaf) / Deil, in centrum tegen gevel van huis, op voedselrijke, vochtige, zeer schaduwrijke plek 39.41 (opg. W. Vuik) / Sleeuwijk, op open plekken in bosje, 44.15 (opg. P. van Ruth) / Eindhoven, ruderaal langs heg, 51.45 (J. Spronk).

Impatiens capensis (Oranje springzaad): Kampen, Pijpenstaart, rietruigte aan IJsseloever, 21.42 (opg. B. Odé) / Dordtsche Avelingen (Staatsbosbeheer), op vrij steile slootoever, 38.55 (opg. B. van Vliet) / Dodewaard, enkele planten in buitendijkse ruigte, 39.37 (B. Odé) / Z. van Tiel, Bato's erf, tussen puin op Waaloever, N.-expositie, enigszins beschaduwd, 39.54 (opg. R. Beringen).

Fig. 5. Hoofdjes van *Inula conyzae* (Griess.) Meikle (Donderkruid).

Inula britannica (Engelse alant): Wassenaar, natuurontwikkelingsproject Lentevreugd op voormalig bollenland, 30.36 (opg. K. Langeveld).

Inula conyzae (Donderkruid; Fig. 5): Posterholt, bij recreatieoord aan rand houtwal op een met bomen en struiken dichtgroeïend braakliggend terrein, 60.14 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

Isolepis setacea (Borstelbies): Schinnen, bij kasteel Terborg, op drooggevallen plaatsen na herinrichting Geleenbeek, 60.52 (opg. J.L.J. Egelmeers).

Jacobaea maritima (Zilverkruiskruid): bij Opijnen, één plant op Z.-zijde Waalbandijk, 39.52 (E. van Geldermalsen-De Jongh, S. van Beek & M. Voet).

Juncus filiformis (Draadrus): / Tilburg, Heidepark, op oever van oudere poel in grasland, 50.16 (opg. J. Cools) / Tilburg, Moerenburg, in grasland bij visplas, 50.18 (J. Cools / P. van Ruth).

Juncus tenageia (Wijdbloeiende rus): Udenhout, De Brand, in geplagd grasland met drie gegraven poelen, 44.48 (E.J. van Haften / P. van Ruth) / Eindhoven, Gennep, langs poel, 51.45 (J. Spronk).

Kickxia elatine (Spiesleeuwenbek): Oldenzaal, dijk van voormalig spoorlijntje, 29.41 (opg. J.W. Bielen / P.F. Stolwijk) / Z. van Werkhoven, bij Tuurdijk, op braakliggende maïsakker op vochtige klei, 39.12 (A. Groeneveld) / bij Tiel, op kleihopen en depressies op industriegebied in aanleg, ook op tarweakker, 39.34 (opg. J. Pellicaan) / Fijnaart, tegen straatput langs tuin, 43.47 (opg. P. Lansing).

Kickxia spuria (Eironde leeuwenbek): Uitwijk, Uitwijks dijkje, rond maïsakker met veel akkeronkruiden, 44.16 (P. van Ruth) / Zeeuws-Vlaanderen, gem. Oostburg, Het Vinkenest, in kleinschalig graanstoppelveld op klei, 53.18 (opg. A.J. de Zwart).

Knautia arvensis (Beemdkroon): Schiermonnikoog, één plant op natuurlijke standplaats naast schelpenfietspad, 2.36 (J.B. Hulscher) Brouwersdam, brede grasvlakte tussen wegen, 42.26 (opg. A. van Heerden).

**Kolkwitzia amabilis* Graebn.: Doesburg, buitendijks, vermoedelijk spontaan, 40.16 (B. Odé).

Lathyrus aphaca (Naakte lathyrus): Rhijnhof, Leiden, op beschaduwd, voedselarm graslandje van voormalig buiten, 30.37 (opg. K. van Zoest) / Breskens, achter supermarkt op vorig seizoen gerooid struweelrandje langs rand met wandelpad, 48.42 (A.J. de Zwart).

Lathyrus hirsutus (Ruige lathyrus): Rotterdam, Colosseumweg, op braakliggend terrein, 37.47 (R.W.G. Andeweg).

Lathyrus japonicus (Zeelathyrus): Het Zwin, op W. gerichte stenen glooiing aan voet zeedijk, 47.57 (opg. A.J. de Zwart).

Lathyrus nissolia (Graslathyrus): gem. Groningen, natuurproject 'De Hunze' (Euvelgunne), langs paadje in weide langs Hunze, 7.44 (opg. W.J. Stouthamer) / Alkmaar, Helderse weg, in W.-berm van fietspad, in vochtige, voedselrijke berm, 19.23 (A.G. Swolfs) – De soort was nog niet bekend van N.-Nederland.

Lathyrus sylvestris (Boslathyrus): Appel Noord, op zandkopjes tussen poelen op plek waar een laag grond verwijderd werd, 32.26 (opg. J. Smits).

Leontodon hispidus (Ruige leeuwentand): Wemeldingen, Zuidelijke Snoodijkpolder, gemaaid of wellicht later extensief begraasd, 48.28 (opg. W. van Wijngaarden).

Fig. 6. *Ludwigia palustris* (L.) Elloitt (Waterlepelje).

Leonurus cardiaca (Hartgespan): M.-Limburg, Putbroek, op houtwal in buitengebied onder een aangeplante Es, 60.14 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

Lepidium campestre (Veldkruidkers): parkeerplaats De Mark, op open zanderig talud van sloot van parkeerplaats aan de snelweg A15, 39.52 (W. Vuik).

Lepidium graminifolium (Graskers): Kil van Hurwenen, droge ruigte op Waal-oever, 39.52 (opg. R. Beringen) / Gendtsche Polder, op zandstrandjes langs de Waal, 40.43 (opg. OFG-excursie).

Lepidium heterophyllum (Rozetkruidkers): Groningen, op omgewerkte grond bij groep bomen, 7.43 (opg. J.P. Bulk) / Drunen, in wegbermen en op taluds bij A59, 44.38 / 's Gravenmoer, talud van weg die op dijkje ligt, 44.45 (opg. P. van Ruth) / Waalwijk, Roestelberg (Loonse en Drunense Duinen), langs fietspad bij afwateringskanaal, 44.47 en 44.48 (opg. M. & T. Boonmann) / Tilburg, bij talud afrit snelweg A261, 44.57 (opg. P. van Ruth).

Lepidium latifolium (Peperkers): Marken, buitenkant van Zuiderzeedijk, 25.18 (opg. J. Pellicaan).

Leycesteria formosa (Fazantenbes): Utrecht-Centrum, bovenop stenige berg op braakliggend terrein, 31.48 (W. Vuik).

Limosella aquatica (Slijkgroen): Workumerwaard, in kleine plasjes die niet in open verbinding staan met het IJsselmeer, 10.54 (opg. R. Beringen).

Linaria purpurea (Walstroleeuwenbek): Oldenzaal, Binnenpleintje, bij plantsoen en garages, 29.41 (opg. A. van Rensen) / duinen van Voorne, in licht duinstruweel, 37.31 en 37.32 (R. van der Meijden).

Linum catharticum (Geelhartje): Almeerder zand, zandige berm langs parallelweg ten N. van viaduct A6, 25.48 (opg. A. Bakker-Sicking) / Hoge Veluwe, rustgebied Zinkgat, op open plek in loofbos, 33.52 (opg. H. de Hoop) / Prinsessenplaat (Staatsbosbeheer), op voormalige krekken en zandplaten, 49.23 (opg. T. Bakker).

Liparis loeselii (Groenknolorchis): Eemshaven, in O.-deel tussen riet, 3.47 (opg. M. van Oosten) / Rottige Meenthe (Staatsbosbeheer), tussen riet in licht verzuurd trilveen, 16.32 (opg. N. Jeurink) / bij Wilnis, natuurontwikkeling 'Stichting De Bovenlanden', 31.25 (opg. W. Vuik / A.L.J. van Asselen). – Drie nieuwe vindplaatsen van deze habitatrichtlijn-soort.¹¹

Lithospermum arvense (Ruw parelzaad): Stokkum, Z. van Markelo, 34.13 (opg. P.F. Stolwijk) / Fijnaart, in aanplant langs Z.-kant weg naar sportvelden, grenzend aan akkers, 43.47 (opg. P. Lansing) / M.-Limburg, Echt, Putbroek, op ruderaal terrein grenzend aan paardenwei en wegberm, 60.14 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

Littorella uniflora (Oeverkruid): Nieuwe natuur Vossemeer, 21.42 (opg. J. Bredenbeek) / Landgoed Oldenaller, Heitje van Hoef, 32.16 (B. van Tooren).

Ludwigia grandiflora (Waterteunisbloem): Wassenaar-Strandwal, brede (oeverzone) vegetatie in vijvers rond nieuwbouwwijkje, 30.36 (opg. K. van Zoest) / Utrecht-Lombok, in water en oeverzone van Tanimarkade, 31.47 (P. Heuts / W. Vuik) / Schuddebeurs, rand zoetwaterplas, in het water, 42.38 (opg. G. van den Ende) / M.-Limburg, Echt, op drooggevalven oever van De Paerdsdrenck, 60.23 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

Ludwigia palustris (Waterlepeltje; Fig. 6): Manderstreu, rondom poel, 28.17 (opg. C.G. Abbink-Meijerink) / Heeze, Kleine Dommel, een plek van ca. drie vierkante meter met losse planten, 51.56 (J. Smits). – Ook deze soort profiteert van natuurherstelmaatregelen.

Luzula sylvatica (Grote veldbies): Bussum, in begraasd, vochtig bos op licht lemig, pleistoceen zand, 25.58 (opg. N. Daemen) / Drunen, aan rand van open Grove dennenbos bij zandverstuiving in Loonse en Drunense Duinen, 44.48 (opg. C. Buter).

Lycopodiella inundata (Moeraswolfsklauw): Westerbroek, in de oeverzone van nieuw gegraven plas, 7.55 (opg. W.J. Stouthamer) / Midwolda, op natte tot vochtige, open zandgrond aan oever van gegraven recreatieplas, 8.51 (opg. B. Oving) / Parc Emslandmeer, op afgeplagde oever van recreatieplas, 13.33 (opg. L. Luijten). – De soort profiteert sterk van natuurherstelmaatregelen; naast de hier genoemde nieuwe vindplaatsen zijn er (in 2003 en 2004) 11 andere nieuwe vondsten gemeld.

Lycopodium clavatum (Grote wolfsklauw): bij Bergen, Damlanderpolder (Natuurmonumenten), 19.22 (C. Roobeek) / natuurontwikkelingsterrein aan De Regge, 28.22 (opg. Floristische Werkgroep Twente) / Loenen, erebegraafplaats, in mosrijk grasland langs pad aan bosrand, 33.44 (J.H. Engelen).

Lythrum hyssopifolia (Kleine kattenstaart): tussen Regge en Entergraven, in natuurontwikkelingsterrein aan rand van waterpartij, 28.44 (opg. J.W. Bielen / O.G. Zijlstra) / Denekamp, op kale oever van recent gegraven poel, 29.31 (opg. P. Bremer / J.W. Bielen) / Zeeuws-Vlaanderen, Willem-Leopoldpolder, natuurontwikkelingsgebied, op kale natte zandbodem langs zeer recent gegraven put (winter 2002), 47.58 (opg. A.J. de Zwart) / Landgraaf, in themapark Mondo Verde, in potten met *Agapanthus*, 62.15 (opg. J.L.J. Egelmeers).

Lythrum junceum (Kruipkattenstaart) Rotterdam, op zandig braakliggend veldje in stad tussen pioniervegetatie, 37.36 (A.Ph. de Vries)

Malva alcea (Vijfdelig kaasjeskruid): Wieringen, De Haukes, op zonnige dijkhelling, 14.25 (opg. J.F. Ballintijn) / Harbrinkhoek, in bermen, 28.36 (opg. C.G. Abbink-Meijerink) / Brielle, in zandige berm langs fietspad even Z. van Groene kruisweg, 37.43 / Rotterdam, nabij Botlekbrug, 37.45 / Waalhaven, industrie-terrein, 37.47 (opg. P. & D. de Mey) / oevers van de Afgedamde Maas, in grazige, beboomde strook langs rivier, 44.28 (opg. J.F. Ballintijn)

Meconopsis cambrica (Schijnpapaver): Leiden, tussen straattegels Thorbeckelaan, 30.37 (J.M. de Graaf) / bij Ubachsberg, Putberg, in hellingbos, 62.24 (B. Gravendeel).

Medicago arabica (Gevlekte rupsklaver): Oudewater, op bouwterrein aan de Hollandsche IJssel, 38.14 (opg. A v.d. Ark) / Bij Beusichem, 39.22 (opg. W. Vuik) / Tussen Overloon en Smakt, 52.14 (opg. A.I. Reijerse).

Melilotus indicus (Kleine honingklaver): Beverwijk, op braakliggende terreintjes nabij Breedstraat en Alkmaarseweg, 19.52 (J. Akkerman).

Mentha longifolia (Herts-munt): Utrecht, tussen stenen beschoeiing van Merwedekanaal, 31.58 (W. Vuik).

Mentha pulegium (Polei): Oud-Zuilen, natuurontwikkelingsproject langs de Vecht, in open, lage vegetatie in zeer brede oeverzone, 31.47 (W. Vuik).

Mespilus germanica (Mispelt; Fig. 7): Peelsche Heide, De Grote Cirkel, op oud heitje, nu in gebruik als picknickplaats, 57.11 (opg. J. Spronk).

Mimulus guttatus (Gele maskerbloem): Brielle, Meeuwoord, rand pas gegraven paddenpoel, 37.33; Abbenbroek, aan natuurvriendelijke oever langs watergang, 37.53 (opg. A.H.J. Freijnsen).

Fig. 7. Vrucht van *Mespilus germanica* L. (Mispel).

Montia fontana (Groot bronkruid): Vaassen, in het Korte Broek, aan rand van sloot loodrecht op de Egelbeek, 33.23 (opg. J.H.P. Bruinsma).

Myosurus minimus (Muizenstaart; Fig. 8): Lauwersoog, visserhaven, op open grond aan rand parkeerplaats, 2.56 (opg. A.H.H. Denters) / Z. van Ommen, Eerde, rond drinkput in wei, 22.52 (opg. M. de Veld) / Gravenbosch (Staatsbosbeheer), bij weilandingang, op lage plekken in weiland met weinig vegetatie, twee kilometerhokken, 28.47 (P.F. Stolwijk) / M.-Limburg, gebied tussen Putbroek en Montfort, op open zandig stuk tussen boerderij en asfaltweg, 60.14 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

Myriophyllum alterniflorum (Teer vederkruid): Weernink, op bodem van drooggevallen poel, 28.38 (opg. C.G. Abbink-Meijerink) / Hoogriebroek, Z. van Venray, in vijver recentelijk gegraven op dekzand, vermoedelijk particulier bezit, 52.24 (M. Feenstra).

Myriophyllum heterophyllum (Ongelijkbladig vederkruid): Apeldoorn, massaal in relatief nieuwe, heldere vijvers in woonwijk, 33.24 (P. van Beers).

Najas marina (Groot nimfkruid): Gooimeer, W. van Huizen, aan oudelandszijde, op ca. 1 m diepte, 26.41 (opg. W. Hulsegge).

Narthecium ossifragum (Beenbreek): O. van Amersfoort, Z. van Achterveld, bij De Klaveet, in heischraal grasland, 32.45 (opg. J. Pellicaan).

Nepeta cataria (Wild kattenkruid): Spoorlijn Leerdam-Beesd, bij spoorwegovergang, 38.48 (opg. W. Vuik).

Nepeta xfaassenii (Grijs kattenkruid): Duingebied tussen Huisduinen en Callants-oog, langs fietspad door de duinen, 14.13 (J.K. Schendelaar) / Utrecht-Lunetten en Utrecht-Tolsteeg, tegen flatgevels, 31.58 (opg. W. Vuik).

Fig. 8. *Myosurus minimus* L. (Muizenstaart).

Nymphoides peltata (Watergentiaan): Beetgum, 5.48 (opg. P. Bremer). – In N.W.-Friesland was de soort niet eerder gevonden.

Oenanthe crocata (Dodemansvingers): IJmuiden, Groene strand, bij binnenmeertje, in overgangszone van ruderaal duin naar strandvlakte, langs onverhard pad, 24.18 (opg. A.H.H. Denters).—Deze nieuwkomer breidt zich langzaam maar duidelijk uit.

Oenanthe silaifolia (Weidekervel-torkruid): Osen, op Maasoever ten N. van O.-sluis, in ruig grasland, 58.53 (R. Beringen). – De tweede vondst sinds lange tijd.

Onobrychis viciifolia (Esparcette): tegenover Schoonhoven, Gelkenes, op dijkhelling, 38.34 (opg. B. Odé) / bij Beusichem, 39.22 (opg. W. Vuik) / in berm van afrit A15 naar A2 richting Den Bosch van knooppunt Deil, op open, zonnige, kalkrijke, zandige plek, 39.51 / Z. van Geldermalsen, in wegberm, 39.52 (opg. W. Vuik) / N. van Halsteren, in ruderaal wegbermen, 49.14 (opg. E. de Boer) / M.-Limburg,

Stevensweert, in wegberm grenzend aan weiland, onder afrastering, 60.12 (opg. J.H.J. Klinckenberg). – De soort wordt regelmatig buiten Zuid-Limburg gevonden, vooral in het fluviatiel district; de status van deze vondsten is onvoldoende gedocumenteerd.

Ophioglossum vulgatum (Addertong): 't Oostermaat, op enige jaren geleden weer opengemaakt schraalland omringd door bos, 27.58 (J.J. Kleuver)

Ophrys apifera (Bijenorchis): Almere, Fanny Blankers-Koenpark, in wegberm in grazige vegetatie met Heermoes en Brandnetels, 26.32 (opg. H. Vosman / A. van den Berg) / gem. Brummen, in schrale, grazige berm tussen fietspad en autoweg, op grof geelbruin zand, 33.46 (opg. K. Reinink) – De soort breidt zich gestaag uit; naast de hier gepresenteerde nieuwe vindplaatsen is de soort in ZW.-Nederland op 10 nieuwe plaatsen gevonden.

Oreopteris limbosperma (Stippelvaren): Z. van Ommen, Eerde (Staatsbosbeheer), in bosrand, 22.52 (opg. C.G. Abbink-Meijerink).

Orobanche minor (Klavervreter): Enschede, Oosterbegraafplaats, 35.11 (opg. J. Schunselaar) / Industrieterrein Moerdijk, in boomspiegel langs randweg, 44.31 (A.A.P. Gladdines).

Orobanche purpurea (Blauwe bremraap): Rhenen, Plantage Willem III, op sinds 1997 extensief beweide, voormalige proefvelden op lemig dekzand, 39.25 (opg. D. Prins) / Tiel, op zuidzijde spoordijk Tiel-Arnhem, 39.44 (G. Hendriksen).

Orobanche rapum-genistae (Grote bremraap): Zeeuws-Vlaanderen, Waterleidingbossen St. Jansteen, langs zandpad, onder brem, 55.31 (opg. P. Maas).

Orobanche reticulata (Distelbremraap): Tiel, 39.44 (W. Vuik).

Oxalis dillenii (Knobbelklaverzuring): Rotterdam, tegenover het stadhuis tussen stoepklinkers en basaltmuurtje, 37.37 (R. van der Meijden).

*Panicum virgatum L.: Almkerk/Alm, bij waterkant na natuurontwikkeling, 44.25 (P. van Ruth).

Panicum schinzii (Zuid-Afrikaanse gierst): Drunen, bij Heidijk, aan ingang van maïsveld, 44.38 / Diessen, 50.38 (opg. P. van Ruth).

Papaver atlanticum (Donzige klaproos): Utrecht-Witte Vrouwen en Utrecht-Lunetten, op verscheidene plekken tussen straatstenen en tegen huisgevels, 31.48 en 31.58 / Houten, tegen stenen muur aan de Kaashoeve, 38.18 (opg. W. Vuik).

Papaver orientale (Reuzenklaproos): bij Holten, in berm, 28.52 (opg. P.F. Stolwijk).

Parapholis strigosa (Dunstaart): Wieringen, Vatrop, kleiputten, in zandige berm langs de Waddendijk, 14.16 (opg. A.G. Swolfs).

Parentucellia viscosa (Kleverige ogentroost): Egmond a/d Hoef, De Bleek, in recent gegraven poel, 19.31 (J. Bakker) / Flevoland, Reigerplas, in berm langs fietspad, 26.24 (opg. A. van Heerden) / vliegbasis Woensdrecht, op bodem drooggevallen, 49.45 (P. van der Wiel) / tussen Horst en Tienray, op recentelijk gegraven slootalud, op kaal, lemig zand, 52.35 (opg. M. Feenstra).

Parietaria judaica (Klein glaskruid): Nieuwegein, woonwijk Galecop, op stenen basketbalveld tussen straatstenen, 31.47 (opg. W. Vuik) / Enschede, aan voet van pui van oud huis op vochtige en beschaduwde plek, 34.18 (opg. J. Schunselaar) / Dinteloord, in kern langs muur van industriepand, 43.45 (P. van der Wiel) / Den Hout, onder heg bij huis, 44.44 (opg. P. van Ruth).

Parnassia palustris (Parnassia): O. van Oldenzaal, Het Heuillandeke, natuurherstelproject in beekdal, 29.41 (opg. J.W. Bielen)

Pastinaca sativa subsp. *urens* (Brandpastinaak): bij Tuil, in uiterwaarden op droge ruigte op Waaloever, 39.52 (opg. R. Beringen).

Pedicularis palustris (Moeraskartelblad): Halsters Laag (Staatsbosbeheer), op natte plekken, 49.24 (opg. A.A.P. Gladdines) / M.-Limburg, Echt, Haeselaarsbroek, in moeras, 60.23 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

Pentaglottis sempervirens (Overblijvende ossentong): Beverwijk, op braakliggend terreintje nabij Breedstraat en Alkmaarseweg, 19.52 (opg. J. Akkerman) / Rotterdam, oostzijde Langgeer, aan de rand van kaal stuk, op omgewerkte grond, 37.47 (opg. P. & D. de Mey) / M.-Limburg, Posterholt, buurtschap Holst, in bosrand grenzend aan open zandkuil, voedselarm, 60.15 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

Persicaria bistorta (Adderwortel): gem. Geldermalsen, Acquoy, Put van Bullee, aan bosrand in onbemest halfnatuurlijk grasland, 38.48 (opg. D. Kerkhof).

Persicaria capitata (Kogelduizendknoop): Haarlem, in diverse straten tussen straattegels bij tuinen, 25.21, 25.31 en 25.32 / Hazerswoude-Rijndijk, 31.31 (opg. J.M. de Graaf) / Utrecht, in diverse wijken (Vogelenbuurt, Majellapark, Oudwijk) tegen gevels, 31.48 / Beesd, in steeg van huizenblok aan de Weth. Klerkstraat, op open, voedselrijke, zwarte grond, 39.41 (opg. W. Vuik) / Berg en Terblijt, op standbeeld voor de kerk, 62.21 (opg. J.L.J. Egelmeers).

Petrorhagia prolifera (Slanke mantelanjer): Maarssen, langs de Zuilense Ring, 31.37 (J. & J. Wolters) / Millingerwaard, rivieroever aan Waalzijde van zandweg, 40.44 (opg. J. Tonkes).

Peucedanum officinale (Varkensvenkel): Erlecom, in extensief beweide, ruig grasland op oeverwal langs De Waal, 40.54 (R. Beringen).¹²

**Physalis ixocarpa* Brot. ex Hornem.: bij Pannerden-Tolkamer, op zandstrand bij krib, 40.45 (B. Odé).

Pilularia globulifera (Pilvaren): Westerbroek, oeverzone van nieuw gegraven plas, 7.55 (opg. W.J. Stouthamer) / Herfte, Emmertochtsloot, langs poel, 21.55 en 21.56 (opg. L. van Tweel-Groot) – De soort profiteert sterk van natuurherstelmaatregelen; naast de hier genoemde nieuwe vindplaatsen zijn er (in 2003 en 2004) 10 andere nieuwe vondsten gemeld.

Pimpinella major (Grote bevernel): Kampen, De Zandjes, op dijkhelling van de IJssel, 21.32 (opg. B. Odé).

Pinguicula vulgaris (Vetblad): O. van Oldenzaal, Het Heuillandeke, natuurherstelproject in beekdal, 29.41 (opg. J.W. Bielen) / Kienveen (Natuurmonumenten), 34.21 (opg. L.J. van den Berg).

Plantago arenaria (Zandweegbree): Wierden, industrieterrein, langs stoep-rand van parkeerplaats aan N.-zijde weg, 28.34 (opg. C.G. Abbink-Meijerink) / M.-Limburg, Herkenbosch, oud station, ruderaal terrein dicht bij IJzeren Rijn, op voedselarme zandgrond, 58.55 (opg. G.M.T. Peeters).

Plantago maritima (Zeeweegbree): Hengelo, Oldenzaalsestraat, in gepekelde berm, naast en onder vangrail, 28.57 (J. Zwienenberg).

Plantago media (Ruike weegbree): N.O. van Winschoten, op twee plaatsen in Ganzedijk, in berm, 8.43 (opg. A.M. Nieuwenhuijs) / Barneveld, in woonwijk tussen straatstenen van parkeerterrein, 32.36 (opg. J. Pellicaan).

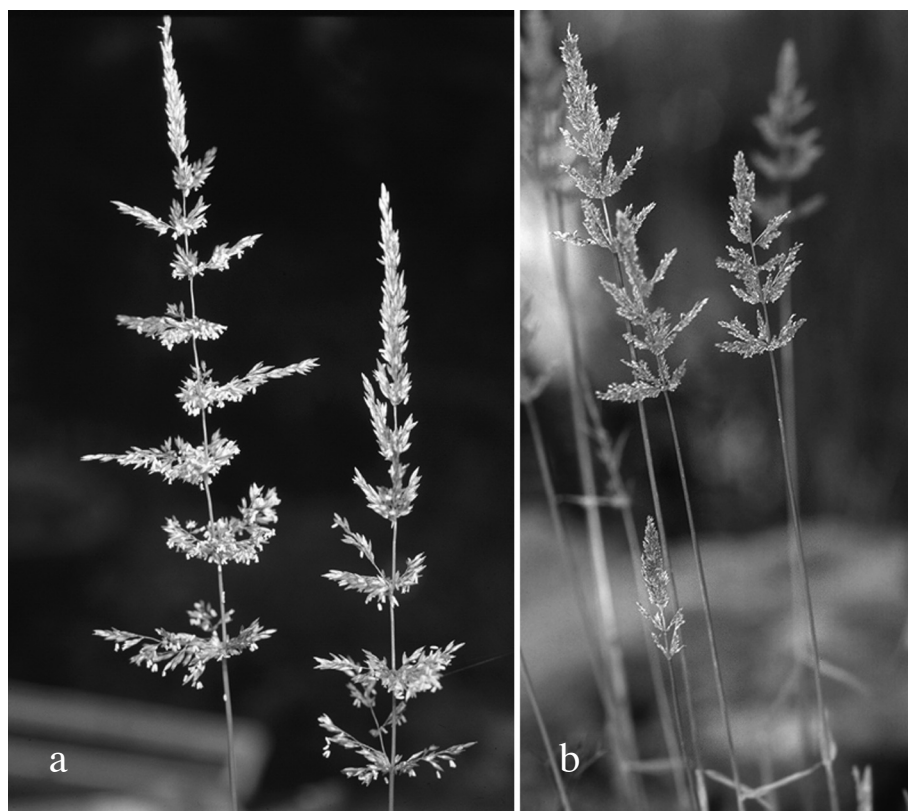

Fig. 9. Bloeiwijzen van a. *Agrostis stolonifera* L. en b. *Polypogon viridis* (Gouan) Breistr. (Kransgras). De bloeiwijzen lijken op het eerste gezicht veel op elkaar, maar bij *A. stolonifera* vouwen de pluimtakken zich in de vruchttijd weer stijf omhoog en blijven de lege kelkkafjes vastzitten, terwijl bij *P. viridis* de pluimtakken in de vruchttijd uit blijven staan en de aartjes in hun geheel afvallen.

Poa bulbosa (Knolbeemdgras): Tilburg, Piushaven, ter hoogte van Koopvaardijstraat, op basalten kademuur, 50.17 (A.H.H. Denters).

Poa nemoralis (Schaduwgras): Amsterdam-Zuid, Skulepad, in boomspiegel, 25.44 (P. Derks) / Rotterdam, IJsselmondse Randweg, 37.48 (R.W.G. Andeweg).

Polycarpon tetraphyllum (Kransmuur): Alphen a/d Rijn, Prins Hendriklaan/Paradijslaan, tussen straattegels, 31.32 (J.M. de Graaf) / Dordrecht, Prattenburg, tussen plaveisel, 44.12 (opg. H. Schoorl) / Landgraaf, themapark Mondo Verde, naast bloempot tussen gele 'kiesel', 62.15 (opg. J.L.J. Egelmeers).

Polygala serpyllifolia (Liggende vleugeltjesbloem): Vriezenveen, Fayerheide, in heischraal hooiland, 28.25 (opg. J.J. Kleuver).

Polygonum oxyspermum (Strandvarkensgras): Kwade Hoek, in aanspoelsel aan voet lage duintjes, 36.58 (R. van der Meijden).

Polypogon viridis (Kransgras; Fig. 9b): Leiden-Centrum, tientallen planten langs zonnige gevelmuur in Kaarsenmakersstraat, 30.37 (A.H.H. Denters) / gemeente

Fig. 10. *Prunus persica* (L.) Batsch (Perzik).

Midden-Delfland, ca. 30 polletjes op inmiddels geruimde parkeerplaats tussen stelconplaten, 37.15 (G. van Poelgeest, M. Gijsbers & Y. Wittenberg) / Oostvoorne, vijveroever op zand, 37.32 (R. van der Meijden) / Rotterdam, nabij Hudsonstraat op braakliggend terrein, 37.37 (R.W.G. Andeweg).

Polystichum aculeatum (Stijve naaldvaren): Amsterdam-Zuid, Westlandgracht, op basaltmuur, 25.34 (opg. A.H.H. Denters).

Polystichum setiferum (Zachte naaldvaren): Utrecht-Tolsteeg, in straatput in plantsoen, 31.58 (W. Vuik)

Potamogeton gramineus (Ongelijkbladig fonteinkruid): bij Siddeburen (Gr.), in sloot tussen recreatiebosje en akker, 7.37 (J. Hendriks) – De soort was niet eerder in Groningen waargenomen.

Potamogeton nodosus (Rivierfonteinkruid): Kromme Rijn, ca. 1 km ten O. van Fort Rhijnauwen, dicht onder de kant van luwe oever in zwaaiikom, 32.51 (opg. A. van Renssen).

Potentilla norvegica (Noorse ganzerik): Groningen, in kademuur aan Eendrachtskade, 7.43 (opg. J.P. Bulk).

Potentilla supina (Liggende ganzerik): Spijkenisse, Allemansgriend, in berm van fietspad op dijk, 37.55 (B. Odé).

**Prunella grandiflora* (L.) Scholler (Grote brunel): bij Amsterdam, De Rothoek, aan oever Noordzeekanaal, 25.24 Vijftig exemplaren in 2002, nu toegenomen. (J.G. van Dam – PWG Zaanstreek).

Prunus mahaleb (Weichselboom): duinen bij Wassenaar, 30.36 (R. van der Meijden) / Spijkenisse, in wilgenbos, 37.45 (R. Beringen).

Prunus persica (L.) Batsch (Perzik; Fig. 10): Goeree, duinovergang bij Kwade Hoek, in duinstruweel, 36.58 (R. van der Meijden).

Pseudofumaria alba (Geelwitte helmblom): Den Haag, Jacob v/d Doesstraat, tussen straattegels en tegen muur, 30.45 ; Middelburg, Spanjaardstraat, weinig exemplaren tussen straattegels, 48.23 (opg. J.M. de Graaf).

Pyrola rotundifolia (Rond wintergroen): duinen nabij schietterrein Botgat, in duinvallei dichtbegroeid met Kruiwilg, 14.22 (G. Welgraven) / Dintelse gorzen (Natuurmonumenten), op twee plekken in bosjes bij snoekenpaaiplaats, 43.44 (opg. A.A.P. Gladdines)

Radiola linoides (Dwergvlas): Kroondomein Het Loo - Hoog Soerensche Veld, op diverse plekken in en tegen randen van zandweg over een lengte van een halve kilometer, 33.12 (opg. E. de Boer) / provinciale weg Goor – Delden, in bermgreppel samen met *Juncus capitatus*, 34.14 (M.A.P. Horsthuis) / Z. van Enschede, bij kruising Lappenpad – Verwooldsweg, aan W. en Z.W. zijde van de grootste plas, 35.21 (opg. J. Schunselaar).

Ranunculus arvensis (Akkerboterbloem): Cortenoever, in akkerreservaat, 33.47 (opg. R. Beringen).

Rorippa xarmoracioides (*R. austriaca* × *sylvestris*): Achthoven, uiterwaard, op rivieroever, 38.26 (R. Beringen).

Rosa virginiana (Virginische roos): Wassenaar, duinterrein nabij De Klip, 30.36 (R. van der Meijden).

Rostraria cristata (Klein fakkelgras): Utrecht-Sterrenwijk, tussen straatstenen tegen gevels, 31.48 en 31.58 (W. Vuik).

Rubus xidaeoides: in ruigte langs weg langs de Quackgors, over een grote oppervlakte, 37.52 (R. van der Meijden).

Rumex thyrsiflorus (Geoorte zuring): Alkmaar, in schrale berm langs Noord-Hollands Kanaal, 19.23 (A.G. Swolfs) / Maarssen, Vechtenstein, op zavel in Glanshaverhooiland, 31.37 (H. Wolters).

Sagittaria latifolia (Breed pijlkruid): De Meern, in voedselrijk poeltje bij speelterrein in wijk Nyeveld, 31.57 (W. Vuik).

Salvia pratensis (Veldsalie): Maarssene Brug, op talud, 31.37 (opg. W. Vuik) / Rotterdam, Gerbrandyweg, in open, zandige berm bij vangrail langs fietspad, 37.34 (opg. P. & D. de Mey).

Sambucus ebulus (Kruidvlier): Utrecht-Witte Vrouwen, in struiklaag parkje langs pad, 31.48 (W. Vuik).

Saxifraga granulata (Knolsteenbreek): Hoogerheide, Antwerpse straatweg en in de buurt klaverblad A58-A4, aan slootkantje en langs weggetje, 49.45 (opg. R. de Zwart).

Saxifraga tridactylites (Kandelaartje): Coevorden, Stevinweg, op droog ruderaal braakliggend industrieterrein met puinverharding en op douaneterrein; twee kilometerhokken, 22.26 (opg. E. Blok) / Moerdijk, langs spoorlijn vlakbij overweg tegen de kern van het dorp aan, 44.31 / Industrieterrein Moerdijk, langs spoorlijn vlakbij overweg, 44.41 (opg. P. van der Wiel) / W. van Bergen op Zoom, op steenglooiing van voormalige zeedijk, tussen voegen van betonblokken, 49.24 (opg. P. Lansing) / Z.W. van Zundert, bij Achtmaal, tussen bestrating op boerenerf, 49.48 (J.H.P. Bruinsma) / De Hamert, op grasland nabij de Maas, 52.26 (opg. M. Feenstra).

Fig. 11. Bloeiwijze van *Smyrniolus atrum* L. (Zwartmoeskervel).

Fig. 12. Vruchten van *Smyrniolus atrum* L. (Zwartmoeskervel).

Scirpus sylvaticus (Bosbies): Utrecht-Rijnsweerd, voedselrijke oeverzone met vrij veel open plekken grenzend aan schraal graslandje, 31.48 (opg. W. Vuik).

Scrophularia umbrosa (Gevleugeld helmkruid): Lonnekerberg (Landschap Overijssel), op greppelrand langs pad, 28.58 (opg. J.W. Bielen).

Scrophularia vernalis (Voorjaarshelmkruid): Langeboom, aan verharde zandweg door bos onder loofbomen, 45.38 (F. Lippe) / Breda, Wolfslaan, langs rand pad, onder enkele grote dennen, 50.13 (J. Rovers) / Helmond, Kloostereind, in berm in Rododendron-aanplant, 51.48 (opg. J. Spronk).

Scutellaria columnae (Trosglidkruid): Nistelrode, nabij parkeerplaats in bosrand in de buurt van stacaravan, 45.36 (Vegetatiewerkgroep IVN-Oss).

Securigera varia (Bont kroonkruid): Rozenburg, in grazige berm langs fietspad, 37.34 (opg. P. & D. de Mey) / Herwijnen, in zavelige berm/sloottalud aan de Meeenburg, 38.58 (opg. W. Vuik).

Sedum rupestre (Tripmadam): Veluwe, bij Otterloo, in berm van verharde weg, 33.41 (opg. H. de Hoop) / Zeeuws-Vlaanderen, W. van Hoofdplaat, op bovenzijde zeedijk tussen stenen glooiing, 48.53 (opg. A.J. de Zwart).

Sedum sarmentosum (Driebladvetkruid): Amsterdam-Zeeburg, Oostelijk-Havengebied, Surinamekade, op beschaduwde kademuur in rijke muurvegetatie met veel varens, 25.35 (A.H.H. Denters) / Oldenzaal, Essenlaan, op oplopend talud aan N.-zijde fietspad, Z.-expositie, 28.48 (opg. A. van Renssen) / Utrecht-Zuilen tussen straatstenen van Daalse Weg, 31.47 (W. Vuik) / Zeist, tussen het plaveisel van parkeerplaats, 32.42 (opg. J. Pellicaan) / Elshout, in ruderaal wegberm, ruderaal, 44.38 (opg. P. van Ruth) / Tilburg, Piushaven, op basalt kademuur, 50.17 (opg. A.H.H. Denters) / Reusel, in bebouwde kom, 56.18 (opg. P. van Ruth).

Silene baccifera (Besanjelier): Maarssen, polder Vechtenstein, in randen langs onverharde paadjes door essenhakhouterrein, vochtig, vrij zonnig en voedselrijk, 31.37 (W. Vuik).—Uit W.-Nederland was de soort niet bekend (behalve recent van Texel).

**Sisyrinchium montanum* Greene: Veendam, op matig voedselrijke, vochtige zandgrond aan vijver op golfterrein, zich uitbreidend, 12.17 (B. Oving).

Smyrniolum olusatrum (Zwartmoeskervel; Fig. 11 & 12): Haarlem, langs gevelmuur, 25.31 (A.H.H. Denters).

Smyrniolum perfoliatum (Doorwaskervel): Voorschoten, langs fietspad richting De Vink, 30.37 (J. Mennema).—Rond Voorschoten is deze soort al drie decennia bekend; mogelijk voldoet hij aan de criteria om als standaardlijstsoort te worden erkend.

**Solanum carolinense* L.: Eefde, twee planten op losplaats bij het Twentekanaal, 33.37 (K. Reinink) / bij Erlecom, aan voet van duin langs de Waal, 40.53 (G.M. Dirkse).

Solanum physalifolium (Glansbesnachtschade): Z.-rand bossen Stevensbeek, in berm van zandweg langs bos en akker, Z.-expositie, bodem grofzandig, 46.53 (T. Verrijdt).

Sparganium natans (Kleinste egelskop): N. van Etten-Leur, enkele honderden planten in sloot in De Berk, 44.51 (P. van Beers).

Spiranthes spiralis (Herfstschroeforchis): Grevelingen, Hompelvoet (plaat), 300 bloeiende planten, maar een veelvoud aan niet-bloeiende, 42.17 (K. de Kraker).

Stellaria nemorum (Bosmuur): Werkendam, in vochtig loofbos, 44.14 (P. van Ruth).—Een verdere uitbreiding van het Biesbosch-areaal.

Stratiotes aloides (Krabbenscheer): O. van Denekamp, in poeltje, 29.32 (opg. C.G. Abbink-Meijerink) / Brielle, in sloot nabij kruising bij Groene Kruisweg, 37.33 (opg. P. & D. de Mey).

Sutera cordata (Tapijtbloem): Rotterdam, Calandstraat en Kapershoek, tussen plaveisel, 37.37 en 47 (P. & D. de Mey).

Thelypteris palustris (Moerasvaren): natuurontwikkelingsterrein aan De Regge, 28.22 (opg. Floristische Werkgroep Twente) / Vriezenveen, Kooiplas, Z.O.-zijde oude leiding nabij moerassige laagte met riet, 28.25 (opg. C.G. Abbink-Meijerink).

Thymus pulegioides (Grote tijm): Maarssene Brug, op talud, 31.37 (opg. W. Vuik).

Torilis nodosa (Knopig doornzaad): in diverse kilometerhokken bij Noorderdijk / Noordpolder, op zeedijk, 3.43, ook bij Nieuw Lotven, bij de Klutenplas, 3.53, de zeedijk Eems en de Oostpolderdijk, op buitenzijde van dijk, 3.57 (opg. W.J. Stout-hamer) / bij Nansum, Bocht van Watum, bovenop dijk van Eems, 7.18 / Farmsum (Delfzijl), Oosterhorn, op binnentalud van zeedijk, 7.28 (opg. A.M. Nieuwenhuijs) / op diverse plekken op taluds van Dollarddijken: o.a. Johannes Kerkhovenpolder en Carel Coenraadpolder, 8.32, 8.33 en 8.44 (opg. A.M. Nieuwenhuijs / J.E. Dijkhuis).

Tradescantia virginiana (Eendagsbloem): Amersfoort, tegen betonnen rand, tussen stenen, 32.33 / Zeist, parkeerterrein, 32.42 (opg. J. Pellicaan).

Tragopogon dubius (Bleke morgenster): Rozenburg, N.-zijde Noordzeeweg, langs fietspad in de berm, 37.33 (opg. P. en D. de Mey) / W. van Breskens, in open duin langs trap W. van camping, 48.42 (opg. A.J. de Zwart).

Tragopogon porrifolius (Paarse morgenster): Dongjum, ruderaal in oud tuintje langs doorgaande weg, 5.46 (opg. Ph. Sollman) / Avelingen (Staatsbosbeheer), onderaan enige jaren terug verzwaarde dijk, mogelijk via inzaai, 38.55 (opg. B. van Vliet) / Rijnbandijk, in grazige dijkvegetatie, 39.23 (opg. J. Pellicaan).

Tragopogon pratensis subsp. *orientalis* (Oosterse morgenster): Rozenburg, in grazige berm, 37.34 / Vlaardingerdijk, in grazige berm langs verkeersweg, 37.36 (opg. P. & D. de Mey) / Veghel, viaduct over A50, in recent ingezaaide berm, 45.46 (opg. F. Lippe) / bij Halsteren, Staatsbosbeheer-gebied Z. van Groenendijk, in grasland, 49.14 (opg. E. de Boer).

Tragus racemosus (L.) All.: M.-Limburg, Herkenbosch-station, spoorbaan IJzeren Rijn; terrein met vrij veel adventieven, mogelijk doordat in de nabijheid veel legervoertuigen opgeslagen staan, 58.55 (J.H.J. Klinckenberg).

Trientalis europaea (Zevenster): Elspeetse heide, in dennenbos Z. van Gen. Winkelmarkazerne, 27.41 (opg. H. Dekker).

Trifolium medium (Bochtige klaver): Spoorlijn N.S., Talud A2, 39.41 / Spoorlijn Geldermalsen-Culemborg, in matig vochtige, zavelige spoorberm, 39.52 (W. Vuik).

Trifolium micranthum (Draadklaver): Rhenen, Plantage Willem III, langs pad toegang Nieuwe Natuurgebied, 39.25 (D. Prins) / Zeeuws-Vlaanderen, De Blikken, in kortgegraasd weiland, 48.51 (A.J. de Zwart).

Trisetum flavescens (Goudhaver): Groningen, in extensief beheerd grasland rondom bedrijfspand, 7.53 (opg. J.E. Dijkhuis).

Utricularia australis (Loos blaasjeskruid): Udenhout, De Brand, in ondiepe poel na natuurontwikkeling, 44.48 (P. van Ruth / E.J. van Haften)

Fig. 13. Bloeiwijze van *Utricularia australis* R.Br. (Loos blaasjeskruid).

Utricularia intermedia (Plat blaasjeskruid): langs A6 door Tjeukemeer, in strook rietland langs weg begrensd door stortsteen, met *Sphagnum squarrosum* en *Calliergonella cuspidata*, 16.11 (H. Waltje). –Van deze soort wordt zelden of nooit een nieuwe vindplaats ontdekt.

Vaccinium oxycoccos (Kleine veenbes): Z. van Ootmarsum, Ageler Veld, in dopheiterrein in broekbos, 28.38 (opg. C.G. Abbink-Meijerink).

Valerianella carinata (Gegroefde veldsla): Hardinxveld, Kop van de Oude Wiel, met *Myosotis stricta*, 38.54 (B. Odé).

Verbascum blattaria (Mottenkruid): Zwolle, op braakliggend terrein (tweede jaar van braaklegging), 21.55 (opg. P. Bremer) / bij Utrecht, omgeving plas Groenraven, 31.58 (opg. D. Kerkhof) / Rotterdam, Slinge, in de berm; tevens in De Waalhaven, in berm langs fietspad, 37.47 (opg. P. & D. de Mey) / Elst, nieuwbouwwijk, in verwalderde tuin van verlaten boerderij in nieuwe woonwijk, 40.32 (N. Jeurink) / industrieterrein Moerdijk, in rommelhoek langs vaart-haven, 44.31 (opg. A.A.P. Gladdines) / Bakel, 51.28 (opg. F. Lambert) / M.-Limburg, Clauscentrale, schraal terrein in natuurgebied De Horst, 58.53 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

Verbascum lychnitis (Melige toorts): O. van Huizen, onder Stichtse Brug, op grazig talud verrijkt met stenen en kalkrijk zand, veel zon, 26.53 (W. Vuik) / Rotterdam,

berm Vondelingenweg, 37.46 (opg. P. & D. de Mey) / Neeltje Jans, op zandlichaam Z. van Mattenhaven, 42.44 (opg. W. van Wijngaarden) / M.-Limburg, Linne, in weg-berm rijksweg aan rand aspergeakker, 58.53 (opg. J.H.J. Klinckenberg).

**Verbascum virgatum* Stokes (Beklierd mottenkruid): bij Muiderberg, talud van spoordijk naar Hollandse Brug, 25.48 (A.S. Troelstra).—Mogelijk betreft het hier een (flinke) areaaluitbreiding van deze in W.-Europa endemische soort.

Verbena bonariensis (Stijf ijzerhard): Utrecht-Centrum, tussen straatstenen van Haverstraat en Zilverstraat, 31.48 / Utrecht-De Meern, industrieterrein Oude Rijn, 31.57 (opg. W. Vuik) / Rotterdam, Pernis, Tarweiland, in berm langs fietspad, 37.46 (opg. P. & D. de Mey) / Herwijnen, tussen straatstenen op stoep van de Breede Kampen, 38.58 / Buurmalsen, op stoep langs N833 en op braakliggend terrein nabij, 39.42 (opg. W. Vuik) / Uitwijk, ruderaal terrein, 44.16 (opg. P. van Ruth) / industrieterrein Etten-Leur, rommelhoekje, 50.11 (opg. P. van der Wiel).

Verbena officinalis (IJzerhard): Lelystad, Visvijverbos, in berm van halfverhard pad, 20.45 (opg. E. de Boer) / bij Woerden, parkeerplaats Oude Rijn tegenover graanverwerkingsbedrijf, 31.44 (opg. W. Vuik) / Soesterberg, op buitenplaats bij vliegveld, ruderaal, maar niet adventief, 32.32 (opg. A. Aptroot).

**Verbena urticifolia* L.: bij Arnhem, Bakenhof, in uiterwaard aan rand van de vegetatie langs plas, talrijk en massaal bloeiend, 40.23 (M. Zwarts).

Veronica austriaca × *V. prostrata* (Brede ereprijs × Liggende ereprijs): Grevelingendam, in zavelige berm, talrijk in alle tussenvormen, 43.32 (R. van der Meijden).

Viola persicifolia (Melkvioltje): Emsterbroek, op afgegraven perceel ten behoeve van waterberging en natuurontwikkeling; minimaal honderd bloeiende planten aanwezig, 27.44 (P. van Beers) / Zederik, Polder Achthoven (ZHL-reservaat), in afgeplagde, voormalige boomgaard, klei op veen, 38.26 (D. Kerkhof) / Wageningse Hooilanden, op ten behoeve van natuurontwikkeling afgegraven perceel, zeker vijfhonderd planten op sterk veraarde veenbodem, 39.16 (P. van Beers & S. Knol) / De Maandag (Stichting De Maandag), 41.12.

Viola riviniana (Bleeksporig bosvioltje): Zederik, Polder Achthoven, enkele grote plekken in relatief schraal populierenbos op klei-op-veen, 38.26 (D. Kerkhof).

Viscum album (Maretak): Wageningen, op appelboom in tuin, 39.27 (opg. R. Beringen) / Valkenswaard, Leenderbosch, Drie Bruggen, op populier bij de meest Z.O. gelegen brug, N.O. van de weg., 57.15 (opg. W. van der Ven).

Vulpia bromoides (Eekhoorngras): Noordwijkerhout, zweefvliegveld, 24.57 (D. Ringelberg)

Vulpia ciliata subsp. *ambigua* (Duinlangbaardgras): bij Arnhem, op open vegetatie op zandgrond, 40.23 (M. Zwarts) / Westenschouwen, tussen boswachterij en buitenduinen, op open zand bij oude strandopgang, 42.34 (A.Ph. de Vries).

Vulpia fasciculata (Dicht langbaardgras): Amsterdam-Zeeheldenbuurt, Brouwersgracht, langs zonnige gevelmuur, 25.35 (A.H.H. Denters).

Vulpia membranacea (Zandlangbaardgras): Vlieland-Oost, in tuin in mosrijke pioniervegetatie met *Catapodium maritimum* en in droog door annuellen gedomineerd duingrasland, 4.27 (R. Haveman) / Arnhem-Zuid (Immerloo-Noord), het terrein is enige jaren terug opgespoten bij afwerking kleiwinningsgebied, 40.23 (M. Zwarts).

Xanthium strumarium (Late stekelnoot): Zoeterwoude-Rijndijk, Hoge Rijndijk, op kleiige grond bij verbetering van weg, 30.38 (opg. J.M. de Graaf).

De foto's van Fig. 2 en 5–8 zijn gemaakt door Baudewijn Odé, die van Fig. 1, 3, 4, 9–13 zijn gemaakt door Ruud van der Meijden.

1. R. van der Meijden, W.J. Holverda, R.C.M.J. van Moorsel & W.J. van der Slikke. 2003. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 2001 en 2002. *Gorteria* 29: 134–154.
2. R. van der Meijden. 2005. Heukels' Flora van Nederland, ed. 23. Groningen.
3. G. Rappè, F. Verloove, W. Van Landuyt & W. Vercruysse. 2004. *Baccharis halimifolia* (Asteraceae) aan de Belgische kust. *Dumortiera* 82: 18–26.
4. R. Jentink. 2005. Wilde kool (*Brassica oleracea* L.) ingeburgerd in Zeeland sinds 2002. *Gorteria* 31: 93–95.
5. E.J. Weeda, J.J.M. van der Neut, A.A.M. Boesveld, & B.A.M. Weel 2002. Nationaal Park De Biesbosch: Schatkamer van de wilde flora. Drimmelen.
6. B.W.E. Peters, E.J. Weeda, T.H. Teunissen & L.-J. van den Berg. 2004. Riempjes (*Corrigiola litoralis* L.) terug in het rivierengebied. *Gorteria* 30: 197–209.
7. M.A.P. Horsthuis & M. Zonderwijk. 2003. Extra aandacht voor *Watercrassula* (*Crassula helmsii* (Kirk) Cockayne). *Gorteria* 29: 1–6.
8. J. Diemeer. 2005. *Gagea minima* (L.) Ker-Gawl. Nieuw in Nederland – een erfenis van Linnaeus? *Gorteria* 31: 11–17.
9. Zie ook: L.-J. van den Berg & B. te Linde. 2003. Geelsterren in Gelderland. Te downloaden van de website: <http://www.natrix.demon.nl/publicaties/>
10. R. van der Meijden. 2004. *Hypochoeris glabra* L. (Glad biggenkruid) uit het vergeethoekje. *Gorteria* 30: 7–9.
11. B. Odé & A. Bolier. 2003. Groenknolorchis op de kaart. *Gorteria* 29: 33–37.
12. R. Beringen & A.-J. Rossenaar. 2005. Varkenskervel (*Peucedanum officinale* L.) langs de Waal bij Erlecom. *Gorteria* 31: 36–47.